Thesis AMSTERDAM 1912 4853

HISTORISCH-CRITISCHE BESCHOUWINGEN OVER ABORTUS

C. J. BRENKMAN

Ex-libris
Charles Atwood
Kofoid

HISTORISCH-CRITISCHE BESCHOUWINGEN
:: OVER ABORTUS ::

Hoc neque in Armeniis tigres fecere latebris,
Perdere nec fetus ausa leaena suos;
At tenerae faciunt, sed non inpune puellae:
Saepe, suos utero quae necat, ipsa perit.

P. OVIDIUS NASO,
Amorum libri. II. XIV. 35-39.

HISTORISCH-CRITISCHE BESCHOUWINGEN OVER ABORTUS

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE GENEESKUNDE AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS Dr. C. WINKLER, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE, IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN IN DE AULA DER UNIVERSITEIT OP MAANDAG 24 JUNI 1912 DES NAMIDDAGS TE 3½ URE DOOR CORNELIS JOHANNES BRENKMAN, GEBOREN TE KAMPEN :-: :-: :-: :-: :-:

AMSTERDAM - M. J. PORTIELJE - 1912

LEESMUSEUM AMSTERDAM

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/historischcritis0000cjbr

Aan mijn Ouders.

Aan het einde gekomen mijner academiale loopbaan is het mij een behoefte, dank te brengen aan U allen, die op eenigerlei wijze hebt bijgedragen tot mijn wetenschappelijke en practische vorming.

In het bijzonder, wil ik hier U, Hooggeleerde Treub, Hooggeschatte promotor, mijn hartelijken dank brengen voor de steun, die U mij hebt verleend bij de bewerking van dit proefschrift en voor Uw groote welwillendheid en onvermoeide belangstelling, die ik steeds in dankbare herinnering zal houden.

Ten slotte mijn dank aan U allen, die mij op de een of andere wijze bij dit werk hebt ter zijde gestaan!

HOOFDSTUK I.

Historisch overzicht van de redenen waarom abortus werd opgewekt.

Mox honor eripitur, matronaque destinat omnis
Ingratos nulla prole novare viros:
Neve daret partus, ictu temeraria caeco
Visceribus crescens excutiebat onus

Ovidius [1])

Van de vroegste tijden tot nu was de voornaamste reden, waarom abortus provocatus plaats vond, wel gelegen in de misstanden van socialen aard en wel altijd zal deze reden overwegend blijven en door deze misstanden zal wel altijd de afdrijving blijven bestaan, tenzij we mogen aannemen dat voor onze nakomelingen — 't zij dan in den zooveelsten graad — een heilstaat is weggelegd waarin alle misstanden zijn verdwenen op sociaal gebied ; en ook dàn nog is 't noodig dat de opvatting der menschen zich mede wijzigt en dat niet, zooals nu, deze daad dikwijls als iets beschouwd wordt, dat nu toch zoo heel erg niet is.

De strijd om het bestaan leidde dikwijls tot de afdrijving der vrucht, als de moeder door hard werken moest voorzien in 't onderhoud van haar gezin, als de man werkeloos is, of een dronkaard is, of zelf niet genoeg kan verdienen voor de, ieder jaar, zich vermeerderende familie.

Een ongehuwde moeder zal 't moeilijk vallen haar brood

---

[1]) P. Ovidius Naso. Fastorum libri I. 621 q. s.

te verdienen en zij zal veelal niet voldoende levenskracht hebben om haar kind te voeden en geen geld om op andere wijze 't groot te brengen ; mocht zij werk vinden, zoo zal haar dag hierdoor worden in beslag genomen en zal het jonge kind moeten overgelaten worden aan de zorgen van liefdadigen ; echter hoe veel malen loopt alles nog zoo gelukkig af ? Meestal zal het winkelmeisje haar misstap boeten gedurende heel haar verder leven, als zij niet haar toevlucht genomen heeft tot de afdrijving, die haar de schande van 't moederschap bespaart, maar die haar, maar al te dikwijls, lichamelijk te gronde richt en ook geestelijk, omdat de lichamelijk minderwaardige vrouwen, eenmaal gehuwd, zullen worden tot slechte vrouwen voor hun mannen, tot slechte moeders voor hun kinderen en dit alles door het lichamelijk lijden dat hen drukt.

Als groote factor moet hier ook worden genoemd 't systematisch beperken van 't kinderaantal om redenen van geldelijken aard. Veel meer zal hier worden gegrepen althans door voldoend intellectueelen, naar de middelen ter voorkoming der conceptie, maar, als deze gefaald hebben, wordt tegen den geprovoceerden abortus niet opgezien om het doel te bereiken [1]).

Reeds PLATO en ARISTOTELES riedden den abortus aan op sociaal-oeconomische gronden — om de bevolking in evenwicht te houden. PLATO ging vooral van de opvatting uit dat de vrucht vóór de 7de maand niet levensvatbaar was ; deze was meer een deel van de ingewanden van de moeder, dat — somtijds hinderlijk — uit dàt oogpunt kon worden beschouwd. ARISTOTELES zeide — zoo wij lezen bij BROUARDEL [2])

---

[1]) Zie ook Hs. II p. 41.

[2]) P. BROUARDEL. l'Avortement. Paris 1901.

— „si la mère vient à concevoir au delà du nombre prescrit, elle sera tenue de se faire avorter....” en ROUSSEAU [1]) vertelt van denzelfden: „Aristote va plus loin, il conseille l'avortement comme un moyen nécessaire pour modérer l'accroissement de la population, et limiter le nombre des enfants dans la famille.” Zoo zien wij als reden der afdrijving — naast luiheid, gemakzucht, bij gehuwden en schaamtegevoel voor de menschen, bij meisjes en verliezen van hun betrekking — op den voorgrond treden, een goed doordacht en ver doorgevoerd stelsel, verdedigd door de groote geesten van den oud-griekschen tijd.

Ook in 't oude Rome bestonden niet de rechten van den wordenden mensch, zooals REICH [2]) ons leert. Daarenboven schatten de mannen de gevaren, die bij afdrijving de moeder bedreigen, niet hoog, waar de vrouw in die tijden zeer gering werd geschat. Een zeer merkwaardige beschouwing, naar aanleiding hiervan, vinden we bij VAN LIMBURG BROUWER [3]): „La femme n'étoit considérée que comme la dépositaire du principe de vie qui lui avoit été confié,” is de slotsom waartoe hij komt in zijn historische onderzoekingen.

Dat in den oud-romeinschen tijd de abortus zeer dikwijls werd geprovoceerd, leeren we ook uit een aanhaling van SENECA, die ik bij PLOSS [4]) vond, waar hij zijn moeder prijst omdat zij zich nooit schaamde voor haar vruchtbaarheid, dat

---

[1]) ROUSSEAU. Question historique de l'avortement. Gaz. médic. de Paris 1864, p. 199.

[2]) DR. EDUARD REICH. Geschichte und Gefahren der Fruchtabtreiburg. Leipzig 1893.

[3]) P. VAN LIMBURG BROUWER. Histoire de la civilisation morale et religieuse des Grecs. Groningue 1833—'42. T. I. p. 154.

[4]) H. H. PLOSS. Zur Geschichte, Verbreitung und Methode der Frucht-abtreibung. Leipzig 1883.

zij nooit haar zwangerschap verborg als iets dat niet netjes was, dat zij nooit de vrucht doodde, *zooals zoovele anderen.*

't Behouden van schoone vormen heeft ook toen reeds vele vrouwen doen grijpen naar de abortiva. De weelderige levenswijs deed hier haar invloed gelden en wèl is 't een bewijs voor 't zedelijk verval wanneer we zien dat deze misdaad werd bedreven uit louter egoïstische overwegingen: „om niet gestoord te worden in 't volle genieten van 't leven" [1]); hierbij moeten we in 't oog houden dat de vrouw bij de Romeinen op haar 30ste jaar reeds oud was; daarna leefde zij dan ook meer ingetogen en had nog tijd genoeg kinderen 't leven te schenken, — als tenminste door vroegere manipulaties dit niet onmogelijk was geworden.

Ook Brouardel [2]) noemt in den romeinschen tijd als voornaamste reden van den abortus de weelde der vrouwen. Zelfs vrouwen die een reisje wilden maken vonden een zwangerschap van zoo weinig gewicht en een poging tot abortus zoo gering een bezwaar, dat zij deze praktijken uitoefenden om een gering genoegen niet te ontgaan. Ovidius wijst ons ergens ook nog op de verregaande coquetterie der vrouwen die zich lieten aborteeren: „ut careat rugarum crimine venter." [3])

Veelal dreef de vrouw haat tegen den vader van 't kind dat zij onder 't hart droeg en vooral bij een scheiding, die hier vrij gemakkelijk ging kwam dit uit [4]). Bij deze gelegenheden stelde de man dan ook een z. g. buikbewaarder aan, die er voor moest zorgen dat 't kind levend ter wereld kwam.

't Citaat uit Ovidius' „Fasti," dat ik boven dit hoofdstuk

---

[1]) Ploss l. c.

[2]) P. Brouardel l. c. p. 11.

[3]) Ovidius Amorum libri II. XIV. 7.

[4]) Ploss l. c. p. 4.

plaatste, schildert ons de haat der vrouwen, omdat de mannen hun een oud voorrecht hadden geweigerd. Zij besluiten eenvoudig geen kinderen meer ter wereld te zullen brengen en kunnen we dit beschouwen als een van de meest oorspronkelijke stakingen in de oudheid.

BROUARDEL[1]) vertelt nog dat ook na de geboorte 't nog lang niet vaststond dat de vader 't kind als 't zijne aannam. De vader kan een kind n. l., zelfs van zijne wettige echtgenoote, al of niet als 't zijne „herkennen" — wil hij 't wel doen, dan neemt hij 't kind in beide handen: „cérémonie de sublation." In groote familie's dreef de vrees dat de vader de vrucht niet als kind zou willen „herkennen" de vrouw dikwijls tot afdrijving.

Bij de Mohamedanen staat bij de ongehuwde vrouw de vrees voor straf op den voorgrond, die bij hen de ongehuwde moeder bedreigt, — de gehuwde vrouw bedrijft abortus waar de zwangerschap haar hinderlijk is bij 't werk, waar later 't zoogen dit ook zal zijn. Hier zien we weer zuiver practische redenen en over 't vernietigen van een leven wordt niet gedacht.

Bij de Perzen en Meden[2]) wordt veelal door de vrouwen zelf de abortus opgewekt uit afgunst; hun godsdienst verbiedt namelijk de cohabitatie tijdens 't zoogen en, waar dit lang duurt, is de trouw van den echtgenoot niet boven iederen twijfel verheven.

Waar op Samoa[3]) de abortus voorkomt omdat de vrouwen hun jeugd zoo lang mogelijk willen bewaren, lezen we verderop dat deze motieven ook op Tahiti, Hawai en bij de oude

---

[1]) BROUARDEL. l.c. p. 10.

[2]) BROUARDEL. l.c. p. 26.

[3]) PLOSS. l.c.

Dariërs op den voorgrond treden en vinden wij deze reden, vooral de zucht naar een schoonen boezem, als tweede hoofdmotief, naast het sociaal-oeconomische, door de heele verdere geschiedenis in alle landen der wereld, zoowel van de oude als van de nieuwe.

Spenser St.-John[1]) beschrijft in 't tijdschrift Ausland, ons 't leven op britsch-Borneo. De zeden zijn er zeer los. In Brunei hebben de voornaamste inwoners concubinen, die echter na de eerste of tweede bevalling worden afgedankt, 't geen deze vrouwen trachten te voorkomen door hun zwangerschap af te breken. Daar blijft ook meer dan de helft der adelijke dochters ongehuwd, omdat ze onder hun stand niet mogen trouwen en dan nog een rijke bruidschat moeten meebrengen. Ze worden niet bewaakt en zoo schijnt buitenechtelijke omgang onder de hoogere kringen daar zeer veel voor te komen. Een bevalling zou voor deze jongedochters een groote schande zijn, waarom de gevolgen van genoemden omgang dan ook bijtijds uit den weg worden geruimd.

Tijdens de spaansche overheersching[2]) in Zuid-Amerika wilden de vrouwen hun kinderen niet ten prooi geven aan de Spanjaarden. Liever stelden zij zich bloot aan de gevaren van den abortus, dan dat zij hun kinderen mishandeld en uitgebuit zagen.

Waar bij sommige Indianen in Paraguay de gewoonte heerscht dat de kinderen drie jaren lang aan de borst blijven, is 't te begrijpen dat de vrouwen aan deze last en aan de scherpe tandjes van hun kroost gaarne ontkomen.

De vrouwen der Loango-negers[3]) in midden-Afrika hebben

---

[1]) Spenser St. John. Lebensbilder aus dem britischen-Borneo. Ausland 1862, p. 75.

[2]) Ploss. l.c.

[3]) Brouardel. l. c. p. 24.

daar nogal eens omgang met blanken en gebruiken den abortus gaarne om 't gevaar te ontgaan een kleurling te baren ; men meent dat bij zulk een geboorte de gevaren veel grooter zijn.

Aan de vaders op Massaua, in de Arabische golf, is de plicht opgelegd hun dochters, die, zonder gehuwd te zijn, zwanger worden, eigenhandig op te hangen[1]) ; hierin is dan ook zeker een, alleszins te begrijpen en te verschoonen, reden gelegen voor het opwekken van abortus door de, aldus bedreigde, dochters.

Het verbreiden van het Christendom heeft er veel toe bijgedragen om een betere zedeleer te doen ontstaan, althans deze verbreiding en betere zeden gingen hand aan hand ; echter al spoedig is van betere zeden niet veel meer te merken onder de christenen, en 't dogmatische en 't wreede dat van de voormannen uitging zal hier ook niet bepaald goed hebben gewerkt ; we kunnen dan ook niet vaststellen dat bij deze geloovigen de abortus minder voorkomt, hoewel voor hen nog meer reden bestond zich er niet aan te bezondigen, waar de kerk nog gewezen had op 't verkeerde dat er in is gelegen, als de vrucht ongedoopt sterft, 't geen hierbij bijna steeds 't geval is.

Wat betreft de minder gecultiveerde staten, is 't nog der moeite waard te lezen wat PARDO[2]) ons vertelt over de verbreiding der afdrijving in Constantinopel. Hij stelde een onderzoek in, dat aan 't licht deed komen dat in 10 maanden tijds (ambtelijk) 3000 gevallen van opgewekten abortus waren voorgekomen, waaruit hij — niet ten onrechte — de gevolg-

---

[1]) naar BREHM, geciteerd bij Ploss l. c. p. 17.

[2]) DR. PARDO (vert. Dr. Lebovicz). Ueber die criminelle Abtreibungen in Constantinopel. Berlin. Klinisch. Wochenschr. 1873 p. 118 en 128.

trekking maakt dat daar de crimineele abortus zoowaar: „eine Landessitte" is geworden.

Met den godsdienst hangt 't niet samen, waar onder de muzelmannen — de kleinere helft van de bevolking — evenzeer 't misdrijf voorkomt als onder de christenen, hoewel de Koran 't kort en bondig verbiedt.

Meest komt hij voor om redenen van behaagzucht, doch ook worden de vrouwen, voor zoover ze Mahomedaan zijn, er wel toe gedwongen te zorgen, dat ze hun fraaie vormen niet verliezen, de gracie der jeugd, immers maar al te spoedig zouden zij door haar echtgenooten worden verstooten, — te meer waar de echtscheiding door de kerkelijke wetgeving hun zeer gemakkelijk wordt gemaakt. Verder wenschen zij geen groot gezin en ook uit wraakzucht of om een erfenis te bemachtigen gaan zij tot 't opwekken van abortus over. De minstontwikkelden staan in dit misdrijf bovenaan, hoewel dat niet juist hier de armsten zijn ; de gevolgen van den extramatrimonialen coitus moeten worden uitgewischt, bij de christinnen „à tout prix," „um den Preis ihres Lebens" — waarbij de vertaler, LEBOVICZ, opmerkt dat, waar in Parijs, volgens TARDIEU, van de 94 vrouwen die dit misdrijf begaan er 46 als offer vallen, 't hier, waar barbaarsche middelen worden gebruikt, nog wel veel erger zijn zal — ; ook voor de jodinnen geldt deze overweging en wel in nog sterker mate, waar hun een begane misstap zooveel zwaarder wordt aangerekend.

De kwakzalverij tiert er overigens welig en zoo zijn de middeltjes er gemakkelijk te krijgen en lezen we verder: „Es sind nicht viele Jahre hinter uns, wo man in einen sogenannten Apotheke Stambouls, ein Gefäss aufgestellt sah, welches einen unverletzten Fötus enthielt, der als Andeutung gelten sollte, das hier jenes ehrlose Geschäft betrieben würde."

In 1859 werd een arts beschuldigd van abortus criminalis en deze liet ter terechtzitting een instrument zien dat hij er voor had uitgevonden : een friseerschaar ! Dit geval werd door de „société impériale de médécine" aan de regeering gerapporteerd, doch dit rapport wachtte in 1873, dus 14 jaar later, nog steeds op antwoord. Waar dergelijke toestanden heerschen en o. a. ook de vroedvrouwen hun werk van het opwekken van abortus maken — vrouwen die in hun eigen vak zóó thuis zijn, dat PARDO er eens een aantrof, die een schouderligging trachtte te verbeteren door maar flink aan den arm te trekken ! — bij dergelijke wantoestanden is 't veelvuldig voorkomen van den abortus niet te verwonderen, te meer als we weten dat te dien tijde er slechts één verloskundige was, geen verloskundige kliniek, geen kraaminrichting, geen vondelingengesticht ; en LEBOVICZ voegt er nog bij dat in de hoogere klassen de buiten-echtelijk zwangeren hun familie willen sparen voor de schande en bij de drogisten de meest bedenkelijke emmenagoga zeer gemakkelijk kunnen krijgen. Wel is het te begrijpen dat deze schrijver met klem op goed onderwijs aandringt.

De Turksche regeeringspersonen zagen er in 1875 niet tegen op om zelve de afdrijving niet alleen toe te laten, doch zelfs te gebieden. In December van dat jaar beval de moeder van Sultan Abdul Asis dat bij alle vrouwen, die in het paleis zwanger werden, de vrucht moest worden afgedreven en, wanneer onverhoopt de operatie niet mocht gelukken, dan was het verboden bij de geboorte de navelstreng af te binden [1]). — deze wreede bepaling zal niet nagelaten hebben het hare er toe bij te dragen dat de aanstaande moeders zich liever lieten afdrijven ; immers besloten zij hiertoe niet dan moes-

---

[1]) PLOSS l. c.

ten zij lijdelijk aanzien hoe hun kind voor hun oogen stierf.

Richten we nu den blik naar die landen, waar de moderne beschaving haar intrede heeft gedaan, dan zien we daar niet veel betere toestanden heerschen en de redenen die leiden tot den abortus zijn wel ongeveer dezelfde als in den ouden tijd en bij de onbeschaafde volken. LEWIN [1]) geeft ons in zijn uitvoerige monographie velerlei redenen voor de afdrijving op en wijst dan in de eerste plaats wel weer op de sociale misstanden, die naar zijn inzicht een steeds sterker reden tot het misdrijf zullen worden. Ook de slechte zeden — de veelvuldig voorkomende buiten-echtelijke bijslaap — drijven er toe; zoo zal de gehuwde man de sporen moeten uitwisschen van zijn uitstapjes buiten de echtelijke woning, omdat hem, zoo zijn excursies aan 't licht komen echtscheiding te wachten staat, met alle maatschappelijke, en dikwijls geldelijke gevolgen van dien.

Ook dreigen den man geldelijke nadeelen als hij — ongehuwd — bij een vrouw een kind verwekt en zal hij hierdoor, als hij later een huwelijk wenscht te sluiten, dikwijls zeer worden gehinderd, ook zal hij zeer gemakkelijk 't voorwerp van chantage worden en zoo zal hij, om dit alles te ontgaan, soms gaarne de kosten dragen van de zoogenaamde „deskundige" behandeling van de aanstaande moeder van zijn kind.

Meretrices gaan meestentijds uit zuiver geldelijke overwegingen tot 't laten afdrijven der vrucht over. Immers gedurende de latere maanden hunner graviditeit kunnen zij hun beroep minder geschikt, met 't door hen gewenschte succes, uitoefenen en ik meen niet te veel te fantaseeren wanneer ik beweer, dat bij vele van hen, meerdere malen abortus werd opgewekt,

---

[1]) L. LEWIN. Die Fruchtabtreibung durch Gifte und andere Mittel. Berlin 1904.

zóó zelfs dat het cijfer 10, en meer, gemakkelijk werd bereikt; zoo weet ik toch dat voor eenige jaren er een arts in ons vaderland was bij wien vele dier dames per abonnement ééns per maand of om de twee maanden werden onderzocht. Bij deze beschouwing moet echter niet worden vergeten dat meretrices, vooral in de latere jaren van hun beroep, niet zoo vele malen zwanger zullen worden, omdat een doorstane gonorrhoe wel meestal de ontstekingen zal hebben teweeggebracht, die ei en spermacel voorgoed beletten elkander te ontmoeten.

Kinderhaat is 't niet die hen tot de afdrijving brengt, integendeel: gaat 't hen finantieel goed, dan hebben zij veelal een kind, als luxe-artikel.

De europeesche landen schijnen elkaar ook op ons gebied niets toe te geven en we mogen wel aannemen dat overal de redenen bestaan, die ik reeds opnoemde, die de vrouwen naar de gewetenlooze schurken drijven, wie 't slechts te doen is om geld te maken; wie er het loodje bij legt gaat hun niet aan — zij zelven blijven wel buiten schot.

Volledigheidshalve dient hier nog vermeld dat soms de abortus op zuiver medische indicatie wordt opgewekt, en ik hoop hierop in mijn slothoofdstuk terug te komen, terwijl ik hier met de bloote vermelding kan volstaan.

Volgens alle schrijvers staat, zooals in vele zaken, Amerika — speciaal de Vereenigde Staten — met dit misbruik bovenaan. Dáár tellen de vrouwen nog minder 't foetale leven, — over 't algemeen zal, volgens Reich [1]), de dood van een ongeboren vrucht zelden 't medelijden opwekken — dáár tellen zij zwaarder de last die een kind veroorzaakt, de zorgen van het kraambed, de gevaren en de pijnen bij de beval-

---

[1]) Reich l. c.

ling — alle, bezwaren die bij de normaal denkende, normaal levende vrouw worden overwonnen met vreugde, als zij zich het geluk van het moederschap voor oogen stelt.

In de groote steden — ook weer vooral in Amerika waar alles zoo groot is — gaat 't verbergen der zwangerschap beter, dan op 't platte land, waar men zoozeer van elkanders kleinste kleinigheden zelfs op de hoogte is. Eveneens zijn de bewijzen, bij een eventueele vervolging, in de steden ook weer lastiger bij te brengen. 't Feit, dat de strafbepalingen veelal zoo onbruikbaar zijn geformuleerd — (hierop kom ik in 't derde hoofdstuk terug) — vormt naast 't moeilijke bewijs een der hoofdredenen voor 't zoo veelvuldig voorkomen van dit misdrijf. Bijna steeds zijn getuigen bij de daad der afdrijving afwezig, ook de patiente weet veelal niet op welk een wijze zij door de „deskundige" is behandeld, weet zelfs veelal niet aan te geven wanneer nu eigenlijk de behandeling is toegepast, die den abortus ten gevolge had — verderop zal ik hier uitvoerig op terugkomen.

Ook is in vele landen het tegenwoordig met de publieke opinie aldus gesteld, dat deze in de afdrijving nauwelijks een misdrijf ziet, vooral wanneer kindsbewegingen nog niet zijn opgemerkt[1]), en we kunnen gerust zeggen dat in den loop der eeuwen in deze meening zeer weinig verandering is gekomen.

Zoo bestaan er inrichtingen, waar de abortus wordt opgewekt, die kalm in de bladen adverteeren.

Wil een vrouw haar jeugdige vormen bewaren, wil zij blijven genieten van 't volle leven, wil zij niet gestoord worden

---

[1]) Dr. Horatio Storer. Ueber Fruchtabtreibung in America, in Canstatts Jahresbericht ü. die Fortschritte der gesammten Medizin in alle Ländern im Jahre 1860.

Würzburg 1861 T VII. p. 18 q. s.

in haar rij van feesten, in haar uitgangen van allerlei aard, dan gebeurt 't dikwijls dat zij niet tegen deze daad, met de gevolgen, opziet en in 't moderne Amerika gelden deze redenen wel weer 't allermeest. In geen land ter wereld wordt zooveel gedaan, wordt zooveel opgeofferd om het uiterlijk schoon te bewaren ; nergens anders heeft't zoozeer den schijn alsof men meent dat de boezem der vrouwen geschonken is ter verfraaiing van haar profiel, en niet om te dienen tot levensbron van haar jonggeborene [1]) is 't dan wonder dat de dood van de ongeboren vrucht dáár 't minst medelijden verwekt, dáár, waar bij vele vrouwen luiheid en weelde ten top zijn gevoerd, waar bij hen alle vrouwelijk gevoel is gedoofd ?

---

[1]) Reich l. c.

HOOFDSTUK II.

Verbreiding van de afdrijving — wijzen waarop abortus wordt opgewekt — abortiva interna en mechanische middelen, hun waarde en gevaren — advertentiana.

Iamque tumescebant vitiati pondera ventris,
Aegraque furtivum membra gravabat onus:
Quas mihi non herbas, quae non medicamina nutrix
Attulit audaci supposuitque manu,
Ut penitus nostris (hoc te celavimus unum)
Visceribus crescens excuteretur onus!
A! nimium vivax admotis restitit infans
Artibus et tecto tutus ab hoste fuit.

Ovidius. [1])

Overal op aarde waar menschen wonen komt de afdrijving voor, overal kwamen de onderzoekers, op cultuur-historisch gebied, er mede in aanraking; van het eene naar het andere land trekkende zagen de wereldreizigers steeds weer deze gewoonte, bij 't eene volk meer verfijnd en op de minst pijnlijke wijze, plaats vinden, bij 't andere zagen zij ruw geweld gebruiken — „hier was de gewoonte een misdrijf en werd slechts in 't verborgen beoefend, dààr weer geschiedde het opwekken van abortus „coram publico" en werd beschouwd als de meest gewone zaak ter wereld. Ook, of we bezien de oude of de nieuwe tijden, de kern van de zaak is dezelfde, alleen de wijze waarop verschilt, hoewel deze in grove trekken toch ook zeer veel overeenkomst heeft. De interne- en mechanische middelen wisselen elkaar af.

---

[1]) P. Ovidius Naso. Heroides XI, 37 q.q.s.s.

In 't oude *Griekenland* zien we dat HIPPOCRATES[1]), vele inwendige middelen aangeeft ter opwekking van abortus. Hij noemt ossegal, safraan, castoreum, coloquinth en een massa andere, waarvan de bedoeling is angioparalytisch te werken, dáardoor meer bloed in 't kleine bekken te verzamelen; HIPPOCRATES zou volgens de meeste historici nooit de vrouwen hebben aangeraden abortus op te wekken, slechts één dubieus geval van hem vinde hier plaats[2]): „Chez une femme de ma connaissance était une baladine fort estimée, qui avait commerce avec les hommes, et qui ne devait pas devenir grosse, afin de ne pas perdre de son prix. Cette baladine avait entendu ce que les femmes disent entre elles, à savoir que, quand une femme conçoit, la semence ne sort pas, mais demeure dedans. Ayant entendu ces dires, elle les comprit et retint. Un jour elle s'aperçut que la semence ne sortait pas; elle le dit à sa maîtresse, et le bruit en vint jusqu'à moi. Aussi informé, je lui ordonnai de sautes de manière que les talons touchassent les fesses; elle avait déjà sauté sept fois lorsque la semence tomba à terre en faisant du bruit."

DIOSKORIDES noemt ook nog peper, clinopodium, chamaedrys en cheiranthus cheiri — de drie laatste ook hier te lande wel bekende bloempjes — faeces van berggeiten of van gieren.

Ook dronken de grieken tot dit doel een afdrijvende wijn — vinum phtorion — dat is een wijn die abortus veroorzaakt, omdat naast den wijnstok een purgeerend werkende plant staat, deze wijn doodt de vrucht van een zwangere, wanneer zij op haar nuchtere maag, er acht bekers vol van drinkt — ook PLINIUS noemt dit middel.

---

[1]) Oeuvres complètes d'HIPPOCRATE, traduction par E. LITTRÉ, Paris 1844.

[2]) l. c. de la nature de l'enfant. VII p. 491.

Zooals uit 't citaat, aan 't hoofd van deze afdeeling, te lezen is, waren de ouden er van overtuigd dat soms geen der abortiva hielp. OVIDIUS die er velen opnoemt, bepaalt zich ook slechts tot de interna en der, ter plaatse te appliceeren, middelen ; toch noemt hij ergens één instrument de „embryosphactes."

Terwijl in den ouden tijd soms geen enkel middel 't verlangde gevolg had, mogen we toch niet vergeten dat we tegenwoordig precies 't zelfde hebben te constateeren, en zelfs falen somtijds enkele der moderne mechanische middelen — de, toen niet en nu wel, bekende, antisepsis kan hier geen gewicht in de schaal leggen of 't moest zijn ten gunste van de oudheid — zoo werkte de bougie van KRAUSE minder goed, „toen men zoowel het instrument als de handen, waarmede het werd ingebracht, en de genitalia zoo nauwkeurig mogelijk desinfecteerde, en bleek weldra, dat de methode hare zekerheid verloren had. Gevallen, waarin de bougie van KRAUSE geheel in den steek liet.... waren geen zeldzaamheid" [1]), redenen waarom dit middel door velen verlaten wordt.

Nu we toch eenigszins ons onderwerp en de geschiedenis vooruitloopen, wil ik er hier tevens op wijzen dat we geen enkel inwendig middel hebben dat èn zeker abortus opwekt èn ongevaarlijk is en dat geen enkel middel beslist zeker werkt is immers niet alleen bij dit onderwerp 't geval doch treffen we steeds weer aan in de heele pharmacodynamie ; waar de dispositie ontbreekt is geen resultaat te wachten.

Bij de Romeinen [2]) kende men als abortivum de compressie van den buik door middel van zwachtels, ook lavementen van adstringentia ; als interne middelen werden 't meest de

---

[1]) TREUB. Verloskunde 1905 p. 828.

[2]) PLOSS. l. c.

adstringentia gebruikt en rundergal; dan waren in zwang besproeiingen der schaamdeelen en baden; op den buik werden geappliceerd pleisters van cyclamen, coloquinth of artemisia absinthium, — men liet de zwangeren veel braken en niezen; plaatselijk werden aangebracht pessaria van iris en dergelijke stoffen gedrenkt in rozenolie — wellicht uitsluitend voor de aangename reuk — en dan den volgenden morgen een genitaaldampbad van foena gracilis en artemisia.

CAIUS PLINIUS SECUNDUS [1]) geeft nog zeer vele middelen aan. Bij den coitus moeten de vrouwen niezen — 't geen zeker meer een anticonceptioneel middel is geweest, dat bij correcte toepassing wel goed zal werken, immers de bedoeling kan geen andere geweest zijn dan den coitus te onderbreken — zij moesten den rook, die ontstond bij het dooven der lampen, over de genitalia laten strijken, — als een zwangere over een plek stapt waarop menstruaalbloed van vrouwen is gevallen en ook als zij dit bloed aanraakt, aborteert zij stellig ook: „viperam mulier praegnans si transcenderit abortum faciet." Onder de interna treft ons het eten van doode aal en vele plantaardige middelen, zooals planten die scherpe harsen of aetherische oliën bevatten. In Achaja, vertelt hij ons, drijft de wijn de vrucht af, ook reeds als de zwangere één druifje eet. Hij maakt ook melding van castoreum en decoct van cichorei. Als een zwangere een zeehaas ziet aborteert zij. In 't latijnsch woordenboek van ENGELBREGT lezen wij dat de lepus marinus [2]) een beest was, waaruit de ouden een vergif bereidden. OLYMPIAS [3]), een vroedvrouw uit Thebe, schreef malvawortel met ganzevet voor als abortivum. LEWIN noemt

---

[1]) C. PLINIUS SECUNDUS. Naturalis historiae libri. Lib. XXX.

[2]) een weekdier: aplysia depilans L.

[3]) LEWIN l. c.

verder: ruta graveolens met ranzige noten en noemt ook filix mas. Volgens hem schreef GALENUS o. a. lupinus cum myrrha voor en PRISCIANUS (390 n. Chr.) aristolochia zaad.

Dezelfde vertelt dat de oude indische artsen voor iedere maand een apart drankje hadden en geeft deze alle stuk voor stuk aan ; bijna in ieder komt 't zoethout — glyzyrrhiza glabra — voor, dat ook door vele andere schrijvers als abortivum wordt genoemd. In de middeleeuwen, 6e eeuw, was AËTIUS AMIDENSIS aan 't byzantijnsche hof en noemt als abortus verwekkend middel de sabina, waarvan hij toen reeds de, nierbloeding verwekkende, eigenschap aangeeft; ook noemt hij de polei — mentha pulegium. SERAPIAS *de oude* zeide dat alle stoffen, die urineafscheiding bevorderen of de verstopping opheffen, emmenagoga zijn. De bekende AVICENNA noemt o. a. Fumaria officinalis — onze aardrook — cardamomum, alumen en ook de theriaca diatesseron — van dit laatste middel vertelt DANIELS [1]) dat het Theriacum Diatessarum tegenwoordig volgens het voorschrift te Bodegraven gegeven — waar dit een veel geliefd geneesmiddel is in de veeartsenijkundige praktijk — is samengesteld als volgt: pulv. rad. valerian., pulv. rad. gent., pulv. bacc. lauri, pulv. myrrhae aa 30 mel. 240 opii 16, waarvan we met een weinig goede wil eenige der constituentia ons als abortivum kunnen denken.

Bij de *Arabieren* [2]) werden toegepast, om de vrouwen te doen aborteeren, vele en velerlei interna, maar ook aderlaten, zwaar tillen, hongerlijden en mechanische prikkeling van den uterusmond door middel van een rol papier, een penneschacht en dergelijke. Omdat bij pokken meestal abortus op-

---

[1]) Dr. C. E. DANIELS. Ons oudste pharmaceutisch wapen p. 24.

[2]) PLOSS l. c.

treedt laten de vrouwen zich inenten [1]) met pokstof. BROUARDEL meent hierin te zien den oorsprong der preventieve inoculaties tegen pokken. Verderop vertelt hij dat hij zelf in de jaren 1870—'71 te Parijs heeft geconstateerd, dat van de 10 zwangeren, die pokken kregen, er 9 aborteerden.

Dezelfde schrijvers vertellen dat de negers in *Afrika* het lichaam der zwangere kneden en drukken, — ook gebruiken de vrouwen hier veel roode peper, als abortivum. De *Herero's* slaan op de buik en stooten er op, vooral met hun voeten en met steenen.

De *Loango*-negers — in Midden Afrika — gebruiken ook uitsluitend uitwendig geweld.

Bij de *Ouolofs* — West-Afrika — wordt de afdrijving door de marabouts bewerkt; dit zijn hun priesters. Bij hen zijn gebruikelijk zeer uitputtende en onbeschaamde dansen, waarbij 't bekken ten slotte met groote snelheid wordt gewrongen en 't is te begrijpen dat een zwangere baarmoeder daar niet tegen kan.

In *Algerie* [2]) worden eenige merkwaardige zaken gebruikt als abortivum: honig met warme melk en vitrioolpoeder of de zure melk van een teef. Vruchtafdrijvend werkt wanneer een priester op den bodem van een kroes twee woorden uit den Koran schrijft, in deze kroes wordt water, olie, kummel en ruta gedaan en de vrouw zelve wrijft dit samen fijn tot een dunne pap; zij drinkt er drie dagen van en als gevolg neemt de foetus in utero zulk een ligging aan dat hij wordt uitgedreven. Ook drinken de zwangeren gedurende tien dagen melk met zout en, als dit niet helpt, zure en zoete melk

---

[1]) BROUARDEL l. c. p. 32.

[2]) PLOSS l. c. p. 37.

van twee koeien en hierin azijn — één slok moet reeds 't gewenschte effect doen bereiken.

Snouck Hurgronje [1]) vertelt dat in *Mekka* „die Dajah's (Hebammen) jedoch kein Anstand nehmen zu jeder Zeit die Frucht abzutreiben. Starke Negerinnen helfen sich wohl selbst durch wiederholtes kopfüberstürzen; feiner organisierte Weiber werden von der Dajah mit Arzneimitteln behandelt, die sie meistens in den Uterus bringen.... nachdem die Medikamenten ihre Wirkung gethan geht die Frau in die Moskee und vertheilt als Sühnopfer einige Brote an die Bettler des Haram." Meer worden hier praeservativa gebruikt voor de mannen: „pilulae in oblongam formam redactae, quas ante coitum in glandem penis introducunt" — voor de vrouwen brengen de Dajah's middelen in den uterus en maken contracten dat als de werking uitblijft zij 't geld aan de patienten terug zullen geven.

In *Australie* wordt een drankje gebruikt ter opwekking van abortus — men noemt het „mibra." [2])

De papoea's op *Nieuw-Guinea*, bij wie de afdrijving ook zeer verbreid is, gebruiken vele interne middelen; als mechanicum komt bij hen vóór het bewerken van den graviden buik met voeten, ook winden zij er vele malen een rottan omheen, wat we met sterk rijgen kunnen vergelijken.

In *Nieuw Caledonie* [3]) is dezelfde volkstam niet onervaren in 't gebruik van eenvoudige geneesmiddelen — een duivelsche vaardigheid bezit deze echter in het afdrijven der vrucht en zeer gebruikelijk is bij hen de „bananenkuur." De

---

[1]) Snouck Hurgronje. Mekka II p. 130 q. s.

[2]) Ploss l. c.

[3]) Dr. Rochas: „Sittliches ir materielle Zuständen der Neu-Caledonier" ir Ausland 1862 p. 1092.

zwangere eet, naar 't schijnt, groote hoeveelheden gekookte groene bananen in kokenden toestand. ROCHAS meent dat hier wel wat achter zal zitten, gelooft dus niet in de werking dier onrijpe bananen, waarop ik nader terugkom. De inlander zegt: „daar gaat er weer een die bananen heeft gegeten."

BISSCHOP GREVELINK [1]) vertelt van de ananassa sativa, dat deze in den Oost-Indischen archipel in onrijpen toestand veelvuldig wordt misbruikt als een sterk emmenagogum en abortivum.

Ook RUMPHIUS noemde de ananas reeds als zoodanig. GREVELINK geeft verder op 1.2 gram campher met pisang genuttigd en bamboescheuten met peper. Sirihbladeren met pinangnoten, kalk en tabak wordt volgens VON ROSENBERG [2]) genuttigd als abortivum; hij zegt dat over de heele maleische archipel het misdrijf voorkomt, doch niet op Engano.

In Brunei [3]) op Borneo is weinig kindermoord, omdat er veel afdrijving plaats vindt.

SCHNEICKERT [4]), die veel studie van dit onderwerp maakte, weet zeker te zeggen dat abortus veel voorkomt op de eilanden Buru en Ambon en noemt verder Kroë en Lampong op Sumatra, en Java en Bali.

In *Japan* is de uterussonde veel verbreid; vóor 't gebruik wordt deze met moschus bestreken, volgens PLOSS.

---

[1]) A. H. BISSCHOP GREVELINK. Planten van Nederlandsch Indië 1883 p. 549.

[2]) VON ROSENBERG. Malayisches Archipel 1878 p. 212.

[3]) SPENSER ST. JOHN. l. c.

[4]) HANS SCHNEICKERT. Das Verbrechen der Abtreibung und die Reform des Strafrechts.

in Gross Archiv. Bd. XVIII 1905 p. 114.

Van *China* zegt MARTIN [1]) : „Les drogues abortives les plus employées à Pékin, sont le „pediculus bovis" séché, réduit en poudre et appliqué sur le col utérin, et une espèce de sangsue séchée, pulvérisée et placée au même lieu."

Als curiosum volge hier wat A. HUREAU DE VILLENEUVE [2]) vertelt van een middel uit China: „Je ne puis manquer de décrire un instrument nommé *hérisson*, employé par la lubricité des maris et dont l'usage amène les plus déplorables résultats, car il est une cause très fréquente d'avortement. *Herinaceus* pennae anserinae breviore barba confectus est. Haec barba pennae caule evulsa in annulum barbillas hirsutas extrinsecus, praebentem volvitur. Annulo clauso, fila xylina argento texta singulam barbillam ab aliis separant. Instrumentum tunc simile est millo aut collari clavis erectis munito. Hic annulus hirsutus in sulco, qui glandem et praeputium interjacet, inseritur. Frictiones per coitum productae magnum mucosae membranae vaginalis turgorem ac simul hujus cuniculi coarctationem tam maritis salacibus quaeritatam afferunt. D'après les conseils d'hygiène donnés aux jeunes époux, cet instrument ne doit pas être employé lorsque la femme est enceinte, car la turgescence de la muqueuse amène fréquemment des hémorrhagies nuisibles au produit de la conception. Mais, contrairement à ce singulier avis, ce moyen est fréquemment employé pour produire l'avortement dans un but coupable."

In het missionaire deel van *Groenland* [3]) gebruiken de bewoners het stuk hout, waarmede ze hun natte voetbedekking

---

[1]) E. MARTIN. l'Avortement dans l'empire chinois. Gazette hebdomadaire de méd. et de chir. 1872 p. 209.

[2]) geciteerd volgens TARDIEU. l. c. p. 58.

[3]) LEWIN p. 39.

rekken, om zich of elkaar op den buik te slaan; de *Eskimo's* maken meer gebruik van 't achtereind van de zweep. Ook komt de perforatie der vliezen bij hen voor [1]): Een dun geslepen walrus- of zeehondenrib is aan het eene einde scherp gemaakt als een mes; het andere eind is stomp en afgerond. 't Eerste draagt een cylindervormige hoes van zeehondenleer, die aan twee kanten open is en even lang is als 't snijdend deel van de rib. Boven en onder aan deze hoes is een riem vastgemaakt, uit rendierpees vervaardigd. Brengt men deze sonde in de vagina dan is 't scherpe gedeelte door de lederen hoes bedekt. Denkt de operateur ver genoeg in de genitalia te zijn doorgedrongen, dan trekt deze, door middel van één der riempjes, de hoes naar beneden, 't snijdend deel komt bloot te liggen en hij draait de sonde een halve slag om, stoot deze vervolgens naar boven en naar binnen. De vliezen worden zoo geperforeerd en hij trekt het instrument terug. Vooraf heeft hij door de andere riem de hoes weer op zijn plaats gebracht om 't genitaalkanaal niet te beschadigen. Ook vertelt BESSELS dat sommige vrouwen zoo bedreven in deze operatie zijn, dat zij haar bij zich zelve uitvoeren.

v. HUMBOLDT [2]) bericht dat aan de *Orinoko* goedwerkende kruiden bekend zijn om abortus op te wekken, tevens zijn deze weinig schadelijk en hij wenscht Europa geluk dat men dáár die middelen niet kent.

Bij PLOSS [3]) lezen wij: „Azara fragte einst die Mbaya-Frauen in *Paraguay* in Süd-Amerika, durch welche Mittel sie die Abtreibung bewerkstelligen? „Du sollst es gleich sehen" gaben sie ihm zur Antwort. Darauf legte sich eine der

---

[1]) PLOSS p. 35 naar E. BESSELS.

[2]) VON HUMBOLDT. Reise in die aequinoctial Gegenden Bd. 3 p. 154.

[3]) p. 33.

Frauen vollkommen nackt auf die Erde nieder, und zwei alte Weiber fingen an, ihr mit den Fäusten die heftigsten Schläge auf den Unterleib zu versetzen, bis das Blut aus den Geschlechtstheilen herauslief. Dies war für sie ein Zeichen, dass die Frucht im abgehen begriffen sei, und Azara erfuhr auch nach wenig stunden, dass sie wirklich abgegangen war. Zugleich sagte man ihm aber auch, dass manche von diesen Weibern, für ihr ganzes Leben, die nachtheiligsten Folgen davon empfinden, und dass viele sogar theils während der Operation selbst, theils an den Folgen derselben sterben.

In *Ned. West-Indie* is ook de ananas — evenals in de Oost — het meest gezochte abortivum, en wel speciaal de onrijpe en ik weet dat men in dat land voor de afdrijving der vrucht, mede allerlei onrijpe vruchten eet en dat naast de ananas ook de onrijpe bananen op den voorgrond treden. De bevolking zelve weet heel goed dat de werking in het onrijp-zijn der vruchten moet gezocht worden, al weten zij de verklaring, van hun juiste veronderstelling niet te geven ; deze toch is waarschijnlijk geen andere dan dat de sterk laxeerende eigenschap der onrijpe vruchten de oorzaak is van den abortus en hierin moet m. i. ook het succes gezocht worden van de, zoo straks genoemde, bananenkuur der Nieuw-Caledoniërs.

Naar 't Noorden gaande, komen we dan in de *Vereenigde Staten* — dit deel van Amerika waar we reeds zagen dat de afdrijving zoo welig tiert. Dáár zijn als abortiva interna 't meest in gebruik, volgens LEWIN : sabina, secale, tanacetum vulgare, polei, cederolie van juniperus virginica en, zooals we ook bij STOKVIS [1]) lezen, de hamamelis virginica — de hazelroede — die ook als stypticum wordt aanbevolen. Ook worden hier de verschillende mechanische middelen toegepast.

---

[1]) B. J. STOKVIS. Voordrachten over geneesmiddelleer 1909 II p. 282.

Er komen zeer openlijke aankondigingen voor in de bladen en anderszins, waarop ik nader terug kom. Ook zijn er huizen en heele inrichtingen waar de zwangeren van hun ongewenschte last worden ontheven.

In 1892 [1]) hield de Crawford county medical society op 5 Juli een vergadering, waarin een motie werd aangenomen, waarbij besloten werd aan te dringen bij de regeering om een wetswijziging voor te bereiden: „Whereas the practice of criminal abortion is steadily increasing."

Als we oversteken naar *Europa*, dan kunnen we ook daar geen staat noemen of de afdrijving is er aan de orde van den dag.

Van de hier volgende gegevens heb ik de meeste aan Lewin of Ploss ontleend, als niet anders wordt aangegeven.

In *Rusland* worden gebruikt: kwik, sublimaat, sabina, secale, sap van chelidonium maius.

In *Turkije*: sabina, azijn, bittere amandelen, een, als thee gebruikte, combinatie van folia aurantiorum en jalappe; ook is daar bekend als abortivum de elixir proprietatis Paracelsi — een alcoholisch extract van aloë, myrrhe en crocus, gemengd met zwavelzuur.

In *Macedonie*: coloquinth en vele vergiften.

In *Griekenland* brengen de aborteuses opium en belladonna in de scheede der zwangeren en raden hen aan in een bad op heete steenen te gaan zitten.

In Italië vindt de afdrijving veelvuldig plaats. „A Naples [2]), on trouve dans d'élégantes vitrines des collections de

---

[1]) *British medic. journal* 1892 II p. 695.
Criminal abortion in the U. S.

[2]) E. Bausset. de l'Avortement criminel p. 21
Thèse de Paris 1907.

foetus dans l'alcool figurant comme réclame." BAUSSET zegt dat hiermee de zaken der aborteurs worden aangewezen.

FRANCESCO CARUSO [1]) deelt nog een merkwaardig geval van crimineelen abortus mede, door hem in 1888 waargenomen in de kliniek te Napels, waar een juffrouw werd binnen gebracht, bij wie, bij onderzoek gevonden werden: subfebriele temperatuur, een weinig opgeblazen abdomen, pijn in het hypogastrium. Uit de genitalia vloeide een weinig serosanguinolent vocht. De uterus is weinig grooter dan normaal, pijnlijk bij druk. In de fornix vaginalis posterior bevond zich een vreemd lichaam dat 1½ cM. er in uitstak. Met een pincet verwijderd, bleek dat te zijn een aangepunt stuk wortelhout, cylindro-conisch, van 12 cM. lengte en 1 cM. diameter. Dit instrument was extraperitoneaal gebleven en veroorzaakte den abortus — volgens CARUSO — door een lichte irritatie van het uterus peritoneum.

Voor *Oostenrijk* worden aangegeven: atropa belladonna, campher, zout, krijt, magnesia, soda en ijzervijlsel, 't welk als zoodanig gebruikt wordt of wat 24 uur in water wordt gedigereerd. Ook phosphor wordt daar als een abortivum beschouwd, hoewel dit middel meer in *Zweden* inheemsch is. Van dit land lezen we [2]): „En Suède, des gens se sont acquis une triste réputation comme presseurs de ventre, et qui prétendent provoquer sûrement l'avortement par des pressions répétées sur le ventre des femmes enceintes." Ook PLOSS vertelt een staaltje van een mechanisch middel; de vrouw zelve moet een holle buis zoover mogelijk in haar genitalia in bren-

---

[1]) FRANCESCO CARUSO. Un caso singolare di Aborto criminoso. Annali di Ostetricia e Ginecologia Luglio 1891 p. 864.

[2]) BROUARDEL. l. c. p. 124.

gen, daarna blaast de operateur er een stof in. In een bepaald geval bleek dit arsenigzuur te zijn.

In *Engeland* gebruiken de zwangeren polei — daar „pennyroyal" geheeten — veratrum album, aspidium filix mas in decoct-vorm, helleborus niger en bladeren van taxus baccata.

De *duitsche* artsen der 16e eeuw kenden als abortiva: hoefrook en ezelsmest, myrrhe, bevergeil, duivenmest, wijn met asa foetida, vijgen en de melk van een andere vrouw; in den tegenwoordigen tijd komen in aanmerking sabina, secale, aloë, koffie, safraan, senna, azijn, zout, brandewijn, thuja occidentalis, cupressus sempervirens, taxus baccata, ook borax, roet en fijngestampt glas, — ook zien we hier genoemd het infuus van kersenstelen.

Husemann [1]) noemt bovendien hydrastis en de bloemen van paeonia officinalis.

Op dit gebied kwamen, zooals ook van andere geneesmiddelen kan gezegd worden, vele middelen door 't volk in de handen van den arts; als voorbeeld: secale cornutum [2]) werd eerst in 't begin der vorige eeuw door de amerikaansche artsen: Stearns en Prescott in de verloskundige praktijk ingevoerd. De thuja occidentalis wordt in Duitschland veel als sierplant in gesloten tuinen gekweekt — het volk wist zich er meester van te maken als abortivum.

Vele zijn de grondige studies die gemaakt zijn van enkele der voornaamste abortiva interna. In een uitvoerig werk behandelt Jürrs [3]): tanacetum vulgare, thuja occidentalis en myristica fragrans. Hij beschrijft precies de stoffen die in deze planten worden gevonden en wat in de verschillende

---

[1]) Husemann. Arzneimittellehre 1892.

[2]) Ploss p. 47.

[3]) Dr. F. Jürrs, Volksabortiva, Stuttgart 1904.

plantendeelen voorkomt. Van myristica — muskaatnoot — blijkt in vele gevallen de schadelijke werking, wanneer groote hoeveelheden worden gebruikt. Eerst doet zich voor slaperigheid, later stupor, gevoelloosheid, en enkele malen treedt de dood in ; 't gewenschte gevolg : de abortus blijft meestal uit. De drogerijen die thuja (en myristica) bevatten hebben bij 't volk als abortiva een goeden naam en abortus treedt na gebruik van deze middelen nog al eens op, waaruit we echter niet mogen besluiten dat het nu ook werkelijk abortiva zijn. JÜRRS [1]) zegt — en deze woorden gelden voor alle genoemde en nog op te noemen middelen — : „Die abortive Wirkung kommt ihnen wohl lediglich infolge ihrer Entzündung-erregende Wirkung auf die Abdominalorgane zu. *Der Abort ist also dort, wo er erfolgt, ein sekundärer.* Die therapeutische Anwendung der obigen Pflanzen zur Einleitung der Geburt ist daher entschieden abzuraten, da der Erfolg zum mindesten zweifelhaft und nicht ungefährlich ist."

Van *Frankrijk* vertellen de duitsche schrijvers dat daar 't misdrijf nog meer verbreid is, dan in hun vaderland en noemen als de meest gebruikelijke middelen : sabina, thuja, ruta, scilla maritima, artemisia absinthium, cheiranthus cheiri, crocus, vanille, jodium en zijn praeparaten.

De fransche schrijvers — hoewel bestrijdend dat de afdrijving in Frankrijk meer zou voorkomen dan in Duitschland — geven grif toe dat bij hen te lande het misdrijf sterk is verbreid en noemen vele middelen op ter opwekking van abortus. TARDIEU en BROUARDEL noemen beide in de eerste plaats de bloedonttrekkingen, 't zij dan door middel van bloedzuigers of van aderlatingen, hoewel de eerste niet nalaat er bij te

---

[1]) p. 112.

voegen dat de graviditeit best kan voortduren, en zoo zag hij dit zelfs gebeuren bij een zwangere, wie men 90 maal bloed had onttrokken. Ook baden, of alleen voetbaden, worden genoemd en daarnaast geweld, in den ruimsten zin van 't woord : geforceerde wandelingen, gymnastische oefeningen, allerlei druk op den buik uitgeoefend, o. a. sterk rijgen, paardrijden, zich laten vallen, maar soms blijft de zwangerschap trots alle geweld bestaan. Een boer had een zijner dienstboden zwanger gemaakt en zette deze nu voor zich op een wild paard, reed 't veld in en wierp haar tot twee maal toe op den grond, daarna belegde hij haar buik met kokend heette brooden, doch de gewenschte abortus bleef uit.

Dat zelfs een zware val niet altijd voldoende is om de vrucht te doen afgaan blijkt uit het volgende geval van MAURICEAU [1]) : een zwangere in de 7de maand werd 's nachts door een brand overvallen ; van uit een raam der vierde verdieping liet zij zich langs aan elkaar geknoopte lakens, naar beneden glijden, maar toen zij bij de derde verdieping was gekomen, werd zij duizelig en viel op een hoop steenen. Zij brak een arm, doch beviel later à terme.

En als curiosum volge hier mede een verhaal van TARDIEU [2]) : „Une jeune dame de Munich, habitait la Californie avec son mari. Devenue enceinte, elle manifesta la ferme volonté de venir accoucher à Munich. Elle se mit en route : en traversant l'isthme de Panama par le chemin de fer, le train qui la portait rencontra un autre train. A la suite de cette collision, la jeune dame est fortement menacée d'avortement ;

---

[1]) FRANÇOIS MAURICEAU. Maistre és Arts, etc. Observations sur la grossesse et l'accouchement des femmes et sur leurs maladies. Paris 1695.

[2]) l. c. p. 25.

elle s'embarque néanmoins pour Portsmouth, et subit une traversée des plus mauvaises. Nouveaux accidents qui se terminent aussi heureusement que les premiers. Après un repos de quelques semaines à Portsmouth, la jeune dame s'embarque de nouveau et arrive sans encombre à Paris. Elle fait une chute dans son hôtel et roule au bas de l'escalier; le lendemain des douleurs se manifestent. On constate une grossesse de huit mois environ. Une constipation opiniâtre existait depuis quinze jours ; elle cède à une lavement purgatif. Le travail d'expulsion s'arrête ; le col qui s'était dilaté se referme. Cette dame remonte en chemin de fer le lendemain et accouche heureusement quelques jours seulement après son arrivée à Munich.

Van de interne middelen noemt TARDIEU bovenal het joodkali als een vrij zeker abortivum. Van een mixtuur van 4 : 150 zag hij reeds succes toen de zwangere in verloop van drie dagen 5 lepels gebruikte ; allerlei middelen worden opgenoemd ; sulfas chinini, dat ook al in een kwade reuk schijnt te staan, werkt niet als zoodanig en BROUARDEL geeft eenige voorbeelden dat hij chinine voorschreef aan vrouwen, terwijl hij van haar graviditeit niets wist, en dat deze later à terme bevielen. Terwijl deze schrijvers vrij sceptisch staan, in hun opvatting over de waarde der vele interna, zien wij dat DARIEN[1]) in een studie over groene zeep en safraan als abortiva, meent dat deze beide onder bepaalde voorwaarden wel degelijk specifiek op den uterus werken en abortus kunnen doen optreden. Wat uitvoeriger moet ik nog stilstaan bij een drietal meer bekende middelen: sabina, ruta en secale. Reeds MAURICEAU[2]) wist dat *Juniperus sabina* abortus kon doen optreden en geeft

---

[1]) Dr. DARIEN. in Canstatts Jahresbericht. 1858 T VII p. 24/25.

[2]) l. c.: Observation DCLXXIII.

een voorbeeld van een zeer krachtige werking van die plant, welk voorbeeld hier als curiosum een plaats vinde : „.... Une femme qui venoit d'avorter d'un petit fétus et ayant dans la pensée, à ce qui me dit son mary, que cet avortement pouvoit lui avoir esté causé par la trop grande attention qu'elle avoit eûë à l'affreux recit, qu'on lui avoit fait depuis quelques jours, d'une femme de sa connoissance à qui on avoit coupé la cuisse, *ou pour avoir passé & marché*, estant dans un jardin, *sur une plante de sabine*, laquelle on croit avoir la propriété de faire venir leurs menstruës aux femmes."

Het principium agens is een aetherische olie (BROUARDEL), die in alle bovengrondsche deelen van de plant aanwezig is, en 't meest voorkomt in de jonge spruiten.

TARDIEU noemt eenige positieve en negatieve gevallen op met heftig verloop wijzende op acute vergiftiging. De patienten hadden enorme pijnen, soms trad er fluxus op en dikwijls was de dood het einde.

ORFILA [1]) deed vele dierproeven en vond dat het middel naast de ontsteking van den heelen tractus digestivus ook zeer ernstige nerveuse stoornissen te voorschijn riep. De acute vergiftiging treedt op den voorgrond en de uteruscontracties zijn hieraan secundair. Bij de autopsie vond hij steeds een heftig ontstoken slijmvlies dat op vele plaatsen reeds had losgelaten. Sabina is in de organen moeilijk aan te toonen, 't geen forensisch van belang is ; het wordt toegediend als poeder, olie of tinctuur.

LITTRÉ [2]) zegt van sabina : „A plus forte dose" (boven 100 tot 300 mgr.) c'est un violent poison, qui détermine l'inflammation de l'estomac et des intestins et celle de l'utérus."

---

[1]) M. ORFILA. Toxicologie, duitsche vertaling 1853 II p. 113.

[2]) E. LITTRÉ. Dictionnaire de Médecine, etc. Paris 1893.

In dezelfde dictionnaire lezen wij: „*ruta graveolens* est emménagogue, et peut causer l'avortement."

Van deze specifieke werking willen de meeste schrijvers echter niet veel weten.

In alle deelen van de plant [1]) is een aetherische olie aanwezig die zeer ernstige vergiftigings-verschijnselen teweegbrengt; veelal echter genezen de patienten en treedt abortus op.

TARDIEU zegt, dat uitwendige applicatie der bladeren geen resultaat geeft; inwendig genomen decoctum foliorum of resinae of het extractum foliorum doet vergiftigingsverschijnselen optreden van den kant van het zenuwstelsel: duizelingen, somnolentie, flauwtes, verzwakking der hartactie, en ook krijgen de patienten pijn in de maag, zij worden misselijk, en de tong is gezwollen. Bij autopsie en proeven op honden vond ORFILA [2]) een lichte, doch onbeteekenende ontsteking van het maagslijmvlies. *Secale cornutum* wordt door de fransche schrijvers in de eerste helft der graviditeit als onwerkzaam beschouwd. TARDIEU schrijft het succes in dezen tijd toe aan 't feit dat dan ook andere middelen gebruikt zijn. Vergiftiging, onder de bekende vormen, komt zelden voor. Forensisch van belang is dat secale, als zoodanig, in den tractus digestivus microscopisch is aan te toonen.

Als wij de concrete gevallen nagaan blijkt meestal dat, hoewel de potiones zijn gebruikt, het effect bereikt wordt door een of andere mechanische behandeling.

TARDIEU verhaalt dat in Frankrijk meestal door de aborteuses, als mechanisch middel, de bougie gebruikt wordt in den een of anderen vorm. Door het inbrengen van een of ander

---

[1]) BROUARDEL l. c.

[2]) l. c. p. 472.

vreemd voorwerp in den uterus, wordt deze tot contractie geprikkeld. De „deskundige", die de operatie verrichten zal drukt zich tegenover de zwangere in vage termen uit en zorgt er voor dat de vrouw niet weet wat er nu eigenlijk precies gebeuren gaat. Bij een eerste bezoek zal zij een gewoon digitaal onderzoek verrichten en als zij een volgende maal, of eerst later, het instrument inbrengt, zorgt zij er voor dat zij dit niet door de vrouw laat merken. De patienten kunnen meestal niet voor den rechter verklaren wat nu eigenlijk de abortеuse heeft gedaan en in haar opvatting verschillen de handelingen bij de achtereenvolgende bezoeken in het geheel niet en meenen zij somtijds dat de hand alleen gebruikt is.

Als bougie's worden het meest gebruikt — waar sonde's, zoo gevonden, te compromitteerend zijn — gordijnroeden, breipennen van staal of hout, een penneschacht, tandestokers, op een houtje geschoven, haarspelden en dergelijke ; met deze instrumenten worden, uit den aard der zaak, meestal de vliezen geperforeerd en de „deskundige" is dan ook van haar succes overtuigd als er wat vocht afloopt. Somtijds wordt een sponsje, in de een of andere vloeistof gedrenkt, in het cavum uteri gebracht ; maar steeds méér wordt in Frankrijk gebruik gemaakt van de inspuiting van een 10 à 20 ccM. vocht in het cavum uteri, door middel van een spuit, voorzien van een lange, rechte of eenigszins gebogen canule. Veelal worden bepaalde vloeistoffen ter injectie gebruikt, als : zeepwater, quinawijn, een oplossing van secale e. a. ; welke vloeistof gebruikt wordt is echter volmaakt onverschillig, omdat het eenvoudig het vocht is dat het ei van den uteruswand losmaakt. Maar in het vak is een groote concurrentie en degenen, die tenminste aan de patienten iets laten zien, pronken gaarne met een, zoogenaamd door hen zelven uitgevonden,

watertje, dat zij mooie namen geven als „eau d'or, eau d'argent," [1]) en wat, volgens hen, beter werkt dan de middelen der overige „deskundigen."

Reeds jaren geleden was de afdrijving in Frankrijk sterk verbreid, vooral natuurlijk in Parijs. Tusschen de jaren 1837 en '66 werden in de Morgue 1340 lijkjes van onvoldragen vruchten neergelegd [2]), onder deze waren 1090, dat is meer dan 80 % onder de zesde maand van het intrauterine leven. Van deze waren zeker de meeste van crimineelen abortus afkomstig.

Een afdrijving kost volgens verschillende schrijvers in doorsnee in Parijs ongeveer honderd francs; dat dit cijfer zoo bekend is wijst ook weer op de sterke verbreiding. Brouardel [3]) raadt zijn studenten ernstig aan om nooit een vrucht afkomstig van een „fausse couche" mee naar huis te nemen, omdat een medicus bij wien dergelijke praeparaten worden aangetroffen, zich blootstelt aan de verdenking, dat hij zijn werk maakt van den crimineelen abortus; en als illustratie vertelt hij dat hem een geval bekend is dat tegen een jong dokter, die een achttal foetus op spiritus had verzameld, een vervolging werd ingesteld. Met zeer veel moeite kwam hij uit de handen der justitie, maar zijn reputatie was zoodanig geschokt, dat zijn aanstaand huwelijk afsprong.

De aborteuses zijn meest vroedvrouwen, en Tardieu [4]) noemt er één die in 1867 voor de „cour d'assises de la Seine" voorkwam als beklaagd van tal van gevallen van crimineelen abortus en die in de wandeling „Mère Tiremonde" heette.

---

[1]) Eugène Bausset. l. c. p. 41.

[2]) Tardieu. l. c. p. 11.

[3]) l. c. p. 55.

[4]) p. 18.

Op een volgende bladzijde vertelt hij van een vroedvrouw, die niets anders deed dan abortus opwekken en de klanten bij zich aan huis behandelde. Zij had zich verstaan met een begrafenisondernemer die : „Moyennant une rétribution convenue, venait le soir, sous divers déguisements, emporter les foetus qu'elle voulait faire disparaître et qu'il trouvait à son tour moyen d'introduire dans les cercueils à côté des cadavres dont l'inhumation lui était confiée." En dat er ook voor de vroedvrouwen nog andere wegen openstaan om van de foetus af te komen blijkt nog uit een volgend geval [1]), waar hij vertelt van een dokter, die met een dergelijke vroedvrouw had afgesproken hem, tot wetenschappelijk onderzoek, menschelijke vruchten van één tot twee maanden te leveren.

Als analogon van het, op pag. 13 meegedeeld, geval, wil ik hier nog laten volgen de woorden van BAUSSET [2]), die ons zeer duidelijk maken dat de afdrijving in Frankrijk van grooten omvang is : „Enfin il est des maisons qui ont la spécialité d'exercer une surveillance particulière sur la menstruation de leurs clientes recrutées surtout dans le monde de la haute galanterie. Chaque mois, la mondaine vient prendre le thé chez la Lucine moderne et, tout en causant, on s'occupe de la question menstruelle. Dès qu'un retard de quelques jours se produit dans l'apparition des règles, avant même qu'il y ait certitude de fécondation, la matrone pratique un lavage utérin avec une solution de lysol, de thymol ou autres préparations. On possède, dans ces maisons, le calendrier cataménial de chaque cliente."

Wat nu *Nederland* betreft : hier staat als inwendig abortivum het secale — het moederkoorn — bovenaan

---

[1]) TARDIEU. l. c. p. 20.

[2]) l. c. p. 30.

in bekendheid [1]). terwijl ook de thuja occidentalis, waarin als werkzame bestanddeelen: thujon en fenchon voorkomen, zoowel als de spaansche peper als abortivum wordt gebruikt. De maretak — viscum album — wordt ook door enkelen als ekbolicum genoemd, ook viburnum prunifolium, dat echter meestal wordt gebruikt om dreigende abortus te voorkomen. Van al deze middelen, uitgezonderd secale, heet het bij STOKVIS : „Maar geen dezer „Olle Kamellen" heeft onze Pharmacopee in haar wetboek toegelaten. Zij heeft ook de Hamamelis virginica niet als officieel geneesmiddel erkend, en aan geen ekbolicum, antimenorrhagicum, emmenagogum, dan alleen aan de Hydrastis een plaats naast het secale gegund." (Deze Hydrastis besprekend komt hij echter tot de gevolgtrekking dat ook dit geen ekbolicum is). „Wel is waar is bij ons nog altijd de Herba sabinae officinel, en talrijke ervaringen hebben de buitengewone gevoeligheid van den zwangeren uterus voor ol. Sabinae (het hoofdbestanddeel) aan het licht gebracht, en de emmenagoge en abortieve werking ervan bewezen. Maar de aanwending van dit middel eischt zulk een buitengewone voorzichtigheid, en het heeft zoovele vergiftigingsgevallen met doodelijken afloop op zijn kerfstok, dat ik voor mij de verwijdering ervan uit de Pharmacopee niet in het minst zou betreuren."

De zwangeren die van de vrucht willen bevrijd worden beginnen ten onzent ook gewoonlijk met inwendige middelen zooals „saffraan, al of niet opgelost in rhum, cremor tartari, pillen uit de krant" [2]).

---

[1]) B. J. STOKVIS, Voordrachten over geneesmiddelleer. IIIde druk 1909 III p. 82.

[2]) TREUB—v. TUSSENBROEK, Over den crimineelen abortus in Nederland. Ned. Tijdschr. v. Gen. 11 April 1908.

Het, door de fransche schrijvers zoo geroemde, joodkali wordt bij ons niet als abortivum beschouwd ; evenmin als Haarlemmerolie, dat als zoodanig door het volk gebruikt wordt. [1]) Dit laatste geeft maagkatarrh en bloedwateren. En dit is niet het eenige middel dat bij hen in aanzien is. VAN ANDEL [2]) noemt een heele serie : een mengsel van groene zeep, roet en sodawater ; azijn, waarin een dag lang zeven koperen centen gelegen hebben ; groene zeep met brandewijn ; slijpsteenafval ; verroeste spijkers op jenever ; smidswater ; (d. i. het water uit den koelbak van den smid ; dit water werd vroeger ook een geneeskrachtige werking toegeschreven), huislook met stroop ; het stof (opgedroogd zweet), dat bij het roskammen van de paarden afstuift, in de een of andere drank opgelost ; zwarte bessen op jenever ; infuus van sabina ; ruta graveolens, juniperus virginica — het boompje waarvan prof. TREUB weet te vertellen dat het in den Hortus botanicus te Amsterdam op een, voor het publiek onbereikbare, plaats moest worden geplant, omdat, toen 't nog aan een der paden stond, het kaal werd gegeten, door, op abortus beluste, gravidae—ranunculus bulbosa, secale cornutum, saffraan, maanzaad (papaver albus), thuja occidentalis, de bladeren van taxus baccata, vruchtjes van de lariks, van rosmarijn en van den peperboom ; kersestelen, ridderspoor, roode kool op brandewijn.

Van de mechanische middelen worden bij ons te lande door de vrouwen ook gebezigd : heete voet- en zitbaden en vaginaalirrigaties. Zeer zelden voeren deze tot het doel en dan wordt nog al eens ruw geweld gebruikt. Verder hier op ingaan

---

[1]) TREUB—TAK, Gerechtelijke Verloskunde 1908 p. 121.

[2]) M. A. VAN ANDEL, Volksgeneeskunst in Nederland. Ac. proefschrift Leiden 1909. p. 100.

zou slechts leiden tot vervallen in herhalingen ; als bekende amsterdamsche wijze om een zwangerschap niet te doen voortduren noem ik alleen een reisje met een bepaalde stoomtram, die, wat dit betreft, een zekere reputatie had verworven.

Echter meestal komen de vrouwen terecht bij de aborteurs en aborteuses die de gewone mechanische middelen toepassen : de eivliessteek, de bougie, de intra-uterine inspuiting van vocht. Bij het bewerken der, op pag. te noemen statistiek, zag ik bij verschillende gevallen den prijs, die voor de afdrijving betaald was, opgegeven. Deze schommelde tusschen *f* 30.— en *f* 2.50, de gemiddelde prijs is ongeveer *f* 10.—.

Voor de eivliessteek worden alle mogelijke en onmogelijke instrumenten gebruikt, die ik reeds opsomde toen ik sprak over het armamentarium, der fransche aborteuses. De katheter wordt het meest gebruikt, al of niet met mandrijn gewapend. Als deze als bougie gebruikt wordt, laten de aborteurs hem liefst niet in den uterus liggen, doch herhalen de bewerking eenige keeren na elkaar, met tusschenpoozen van een of meer dagen. De reden voor deze handelwijze is wel, dat zij aldus minder kans loopen met de justitie in aanraking te komen, immers het corpus delicti geven zij niet uit handen. Komt echter een vrouw van buiten onder hun behandeling, dan laten zij de bougie ter plaatse en de vrouw wordt naar haar woonplaats terug gestuurd, om daar 't begin der baring af te wachten. Vele ook leeren de handeling aan hun patienten, ook al weer om der justitie te ontgaan ; echter de zedelijkheidswetgeving is in deze een streep door hun rekening [1]).

Soms ook wordt van een speculum gebruik gemaakt en we

---

[1]) zie Hs. III.

lezen [1]) dat prof. TREUB van den arts JONGES eens gehoord heeft dat, voor eenige jaren geleden, een abortus-opwekster uit Rotterdam de Zuid-Hollandsche eilanden afreisde, gewapend met een lampeglas, dat zij als speculum gebruikte en een breinaald; en dat deze juffrouw bij haar klanten kwam logeeren, tot het beoogde doel was bereikt.

In de kliniek der Rijkskweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam [2]), werd eens een ongehuwde vrouw opgenomen — een balletdanseres, — die toen reeds voor de 9de maal bij zich zelf abortus had opgewekt, door middel van een bougie, die zij in haar baarmoeder schoof.

Als bewijzen van den moed der vertwijfeling, die sommige vrouwen kunnen toonen, noem ik nog de gevallen van een paar gravidae die zichzelve met een hoedepen of iets dergelijks ter hoogte van den navel, in den buik staken en de pen doorvoerden tot in de vrucht, gevallen waarbij abortus optrad en waarna de patiente herstelde [3]). Van een andere vrouw vind ik, ter zelfder plaatse, een soort harakiri gemeld, ook met genezing tot uitslag.

Of nu de abortus criminalis in Nederland sterk is verbreid? Op deze vraag moet helaas een bevestigend antwoord worden gegeven: de statistieken zijn dáár om het te bewijzen, al geven zij echter slechts een verkleind beeld. Immers hoevele malen verloopt niet alles zonder bezwaren, en hoeveel gevallen blijven er niet buiten de ziekenhuizen en worden door den huisdokter behandeld, die aan genoemde statistieken niet meewerkte.

De cijfers, tot nu toe verkregen, zijn reeds belangrijk ge-

---

[1]) TREUB-TAK p. 135.

[2]) T. v. G. 1908. p. 1155.

[3]) TREUB—TAK. p. 155.

noeg, om de Ned. Gynaecologische Vereeniging te danken voor hare bemoeiingen in dezen. Op haar verzoek bewerkten prof. TREUB en Dr. CATHARINA VAN TUSSENBROEK het materiaal, dat hun werd toegezonden uit 7 nederlandsche klinieken. Het verslag van dit werk heb ik reeds meer genoemd[1]). We zien er uit dat het totaalcijfer van abortus steeds toeneemt, en omdat er geen enkele reden is te bedenken, waarom de spontane abortus dat hooger getal veroorzaakt, moeten we aannemen dat de crimineele dit doet.

Een tweede statistiek, door prof. TREUB, na 1908 tot ult°. April l. l., bijgehouden, en gepubliceerd in het „Weekblad v. h. Recht" van 29 Mei 1912, over gevallen uit de Vrouwenkliniek van Amsterdam en uit het Wilhelmina Gasthuis, doet, evenals de eerste, zien dat bij de ongehuwde vrouw de crimineele abortus veel meer voorkomt, dan bij de gehuwde. In de eerste statistiek waren van 581 gevallen van abortus bij gehuwden, er 38 ab. cr. in confesso, d. i. 6.5 %, van 70 gevallen van abortus bij ongehuwden er 42 ab. cr. in conffesso, d. i. 60 %. De tweede statistiek komt tot de cijfers 5.5 % resp. 29 %, wat dus niet zóó sprekend is, doch voldoende duidelijk het verschil aantoont.

Veel ernstiger zijn de cijfers die spreken van mortaliteit en morbiditeit der slachtoffers. Van 408 gevallen van abortus criminalis in confesso, van de eerste statistiek, stierven er 16, d. i. 4 %.

De tweede statistiek geeft op 137 gevallen : 15 dooden, d. i. 11 % ; of nemen we beide cijfers te zamen, dan komen we nog tot een sterftecijfer van 5.5 %. Alle patienten waren min of meer ziek te noemen, hadden soms betrekkelijk hooge koorts, maar de *ernstig zieken* bereiken een cijfer van

---

[1]) N. T. v. G. 11 April 1908.

27 resp. 24 %. Om nu deze cijfers goed te doen begrijpen moet hier nog worden vermeld dat de tweede statistiek, nog 1226 gevallen vermeldt van abortus, die óf spontaan was opgetreden, óf waarvan de criminaliteit niet was vast te stellen. Op al deze gevallen kwamen 4 dooden voor, of 0.3 %; of anders uitgedrukt 3 op 1000, tegen 55 op 1000 bij den crimineelen abortus. Waar abortus wordt geprovoceerd door een medicus onder gunstige voorwaarden en dan ook op geheel andere wijze, dan dat dit door den aborteur gebeurt, is dit een uiterst onschuldige operatie. Als wij dit laatste feit en de genoemde cijfers beschouwen, springt het direct in het oog dat de crimineele abortus een der meest gevaarlijke oorzaken is van de benadeeling der volksgezondheid.

Waar een wantoestand bestaat, ligt het in den aard der menschen, om één of meer schuldigen te trachten te vinden. In het eerste hoofdstuk mocht ik reeds de algemeene redenen der verbreiding van het kwaad opsommen; hier wil ik nog op een paar kwesties ingaan.

In een der Geneeskundige Bladen [1]) zegt prof. Treub: „De tegenstanders van het neo-malthusianisme staan altijd klaar met de bewering, dat dit de oorzaak is van de toeneming van den abortus criminalis. Voeren n. l. de middelen tot beperking van het kindertal niet tot het doel, of liever: falen zij, dan zou door de aanhangsters dier leer, abortus gekozen worden boven het voldragen van haar, niet-gewenschte, vrucht. Dit is echter uitzondering omdat door navraag nooit de samenhang bleek tusschen nieuw-malthusianisme en crimineelen abortus. „Bij al de patienten," aldus prof. Treub, „welke ik er naar heb laten vragen, was er tot nog

---

[1]) Prof. Hector Treub. De wet en de abortus criminalis. Geneeskundige bladen, Vijftiende reeks. No. VIII p. 262.

toe geen enkele, die eenigerlei preventieve maatregel gebruikt had."

Bewijzen van de hier ontkende samenhang kan ik ook niet aanvoeren, echter het lijkt mij a priori niet waarschijnlijk dat onder de, hierboven bedoelde, gasthuispatienten veel ernstige aanhangsters van het nieuw-malthusianisme voorkomen. Zij, die ernstig hun kinderaantal willen beperken, behooren uit den aard der zaak tot de meer ontwikkelden; zoo nu een ongewenschte graviditeit, door een ongelukje, optreedt en zij besluiten tot het laten opwekken van abortus, dan zullen deze ontwikkelde vrouwen zich niet maar zoo voetstoots overgeven aan de behandeling van een hun onbekende, maar zij zullen de vrucht laten afdrijven, op een wijze, die voor het behoud hunner gezondheid, de beste waarborgen biedt; en zoo blijven deze gevallen buiten de ziekenhuizen en mag de waarschijnlijkheid van samenhang, tusschen neomalthusianisme en abortus criminalis, wel worden vooronderstelt, vooral, omdat we in hetzelfde Geneesk. blad lezen: „een opzettelijk daartoe in een onzer groote steden ingesteld onderzoek, heeft eenige jaren geleden reeds geleerd, dat er geen enkele, der in die stad gevestigde „deskundigen" was, die zich niet bereid verklaarde abortus op te wekken — deze „deskundigen" worden door den N.-Malthus.-Bond opgeleid, dus heeft de bond de gelegenheid tot abortus criminalis vergroot:" — en mogen wij nu aannemen dat de aldus opgeleidde „deskundigen" zoo geheel tegen den geest van hun leermeester ingaan en dat zonder onderscheid?

Een tweede reden tot verbreiding der afdrijving ligt in een zeer betreurenswaardig feit: in het Tijdsch. v. Gen. [1]) wordt verhaald van een huwelijk dat in den beginne gelukkig was;

---

[1]) T. v. G. 11—4—'08.

twee kinderen waren er uit geboren; daarna zien we een gesukkel beginnen dat na acht jaren met den dood der moeder eindigt. *Zeven malen was abortus opgewekt.* Dergelijke dieptreurige gevallen schijnen zich veel meer voor te doen dan men zoo oppervlakkig zou denken en de medici zelven hebben er zoo dikwijls schuld aan ; immers volkomen ga ik mee met de woorden van dit verslag : „Maar al te dikwijls wordt daarbij (bij het besluit abortus op te laten wekken) steun ontleend aan de geneeskundige uitspraak, die ongetwijfeld te vaak en te ondoordacht wordt gegeven: „je moest geen, of vooreerst geen kinderen krijgen", zonder daarbij de middelen aan te geven, hoe dit bereikt moet worden ; soms zelfs weigeren diezelfde raadgevers in deze hun medewerking ; en 't verslag gaat voort : „Dit geldt niet alleen voor de volksklasse, maar is even goed toepasselijk op den welvarenden burgerstand. Al kunnen wij dat niet met cijfers bewijzen, wij zijn overtuigd, dat het misdrijf daar niet minder dan onder de volksklasse tiert."

De voornaamste reden tot verbreiding der afdrijving — en hier haal ik nog eens prof. Treub [1]) aan — ligt : „vooral in de volslagen onbekendheid van het leekenpubliek, dat de hulp van de aborteurs opzoekt, met de gevaren aan dergelijke behandeling verbonden."

In alle landen en door alle tijden werd, wat drankjes betreft misschien wel alles toegepast wat maar te bedenken valt, en is, in dit verband dan ook te denken, dat, bij de noodige praedispositie, een glas water als ekbolicum kan worden aangemerkt. Met de verschillende inwendige middelen zijn proeven genomen door velen en op velerlei wijzen, echter — zooals de vroeger genoemde Orfila en Jürrs — namen zij hun

[1]) Geneesk. bl. l. c. p. 263.

proeven op dieren, zoodat de conclusies niet steeds, zonder meer, op den mensch mogen worden overgebracht. Het gevaarlijke van vele dier interna is echter bewezen, echter ook hun ondeugdelijkheid en dàt is iets wat wel tot het volk is doorgedrongen, dàt is de reden dat zij steeds meer naar den aborteur trekken, bij wien zij meenen veilig te zijn, niet alleen, maar door wien zij — en dat terecht — meenen hun doel te zullen bereiken. Veilig zijn zij bij deze „deskundigen" echter allerminst; ik behoef slechts naar de cijfers der mortaliteit te verwijzen; zij werken met vuile instrumenten, met ongewasschen handen; zij stooten, op goed geluk af, het een of ander soort bougie in de genitalia zonder dat zij eenig idee hebben van hun bouw; als de uterusmond nog wordt gepasseerd — en lang niet altijd lukt dit, doch wordt het laquear posterius aangeprikt — dan loopt het slachtoffer een groote kans, dat op een der plaatsen van praedilectie de uteruswand wordt geperforeerd, of althans wordt verwond. Ik spreek van de plaatsen van praedilectie, die men zich gemakkelijk voor oogen kan stellen, wanneer men zich een mediaancoupe van den uterus denkt. Welke aborteur is van den knikkingshoek op de hoogte en weet deze met zijn wapen te volgen? Van de verwonding van den uteruswand breidt zich de ontsteking, die dáár ontstaat, verder uit; en hoogst ernstig zijn veelal de gevolgen. Aan het slot van het volgend hoofdstuk wil ik hierop terugkomen en eenige voorbeelden meedeelen.

Advertentiana: Gaarne had ik hier een overzicht gegeven van de verschillende soorten advertenties en andere aankondigingen in de verschillende landen; ik ben echter slechts in staat een paar bijzonderheden op te geven.

Tardieu [1]) vertelde reeds dat in de amerikaansche bladen

[1]) l. c. p. 12.

op de meest onbeschaamde wijze reclame werd gemaakt door aborteurs : „On y vante notamment des pilules très bonnes pour le sang en faisant remarquer ingénument que si on forçait la dose chez une femme enceinte on risquerait de produire l'avortement ;" en ook PLOSS [1]) weet in dezen iets van Amerika te verhalen : In New-York stuurt een kwakzalver een circulaire rond : „To Ladies enceinte," en waarin hij de dames : „whose health will not warrant their incurring risks incident tot maternity, or the culmination of which threatens an impleasant denouement,".... aanbeveelt : „a new and highly important scientific discovery, recently made by a regularly educated physician and surgeon of extensive experience."

E. MARTIN [2]) vertelt ons in zijn opstel over China : „Dans la plupart des grandes centres de l'Empire, notamment à Pékin, les voyageurs peuvent remarquer l'innombrable quantité de petites affiches qui tapissent les murailles des principales rues, et, quand ils interrogent leurs compatriotes versés dans la connaissance de la langue chinois, ils apprennent qu'elles contiennent souvent les indications de breuvages „infaillibles pour provoquer l'issue difficile (!) du flux menstruel."

Verder wil ik nog aanhalen wat ons hierover MATIGNON [3]) leert : „.... il n'y a qu'à circuler par les rues de Pékin, pour voir des affiches portant en gros caractères la mention suivante : „manière infaillible de faire descendre le petit," et, plus bas, le nom et l'adresse du pharmacien ou de la sage-

---

[1]) l. c. p. 24.

[2]) MARTIN, l. c.

[3]) Dr. MATIGNON. Infanticide et avortement en Chine. Annales d'hyg. et de méd. lég. 1899 T. XLII p. 465.

femme," en dit alles terwijl de afdrijving streng is verboden.

Een paar bladzijden verderop geeft hij twee voorbeelden van dergelijke aanplakbiljetten, die zich bevonden tegen de muren der fransche legatie ; ik laat de aankondigingen hier volgen :

FEOU - NIEN - TANG

(nom de la pharmacie)

POUR LA TRANSFORMATION DU FOETUS EN SANG

Il n'y a pas deux maisons : la meilleure maison de Pékin.

Avortement garanti

Si l'avortement ne se produit pas, on n'accepte pas une sapèque — on tient parole.

La maison est établie près de l'Arc de Triomphe du Tang-tan, rue Piao-Pei.

Suppression de la reproduction

PILULES PROTECTRICES DE LA VIE

Généralement l'accouchement est difficile ; ou l'enfant se présente de travers, ou il vient trop tôt. La mère est alors fortement endommagée.

Actuellement, si vous avez un fils ou une fille, vous pouvez craindre qu'une grossesse survienne et que la vie de votre femme soit en danger.

Que ceux qui ne veulent pas faire d'enfants se rendent à cette pharmacie pour y acheter des pilules stérilisatrices. Un paquet coûte 8 tias (environ fr. 2.50).

Je garantis que pendant plusieurs années toute fécondation est impossible.

Cent expériences donnent cent résultats satisfaisants. A la pharmacie du Tong-Tchon-Tang, établissement situé dans le quartier de Tsien-Meio, à l'extrémité nord de la rue du ministère de la guerre, côté droit.

Of nu dergelijke aankondigingen maken dat afdrijving meer voorkomt, dan anders het geval zou geweest zijn ?

Om deze vraag te beantwoorden wil ik nog eens verwijzen naar het rapport, van prof. TREUB en Dr. CATH. VAN TUSSENBROEK [1]), dat zegt : „de weg daarheen (naar aborteurs en -euses) wordt gemakkelijk genoeg gevonden en dan wordt een voorbeeld aangehaald van een vrouw, die zelf zeide dat zij 't adres „uit de krant" had gehaald ; en iets verder lezen wij : „en de redacties — zoowel als de aandeelhouders dier bladen — mogen van hun kant wel bedenken, dat het salaris der eenen en de dividenden der anderen, door de bedoelde advertenties, bezoedeld zijn, met wat niet anders dan bloedgeld genoemd kan worden."

In hetzelfde jaar reeds was er verbetering in dezen vast te stellen door SCHREVE [2]), die in zijn jaarverslag o. a. zeide: „het hoofdbestuur heeft met voldoening gezien dat de *N. Rott. Ct.* en *de Telegraaf* besloten hebben advertenties, betrekking hebbende op het opwekken van abortus, niet meer in hun kolommen op te nemen. Moge de tijd aanbreken, waarop geen enkele ned. courant door dergelijke advertenties meer ontsierd worde. Dan zal het amazonenleger niet meer zoo'n groot aantal slachtoffers maken." En omdat ik meen dat hierin veel waars steekt, kan ik niet meegaan met de woorden van WIBAUT [3]), in een bespreking over de wet tot bestrijding van zedeloosheid ; „Terwijl ieder weet dat aborteuses en aborteurs onder de bestaande wetgeving hun bedrijf uitoefenen in het geheim, ook abortieve middelen vrijwel slechts in het

---

[1]) N. T. v. G. 11—4—1908.

[2]) Dr. C. F. SCHREVE. Ned. Tijdschr. van Gen. k. 1908 II p. 84.

[3]) F. M. WIBAUT. Nieuwe pleisters op oude wonden. Het Weekblad 24—3—1911.

geheim worden verkocht en gebruikt, maakt deze wetgever het leege gebaar in art. 451 *quater* [1]) de openbare aankondiging of aanbieding van abortieve middelen of diensten strafbaar te stellen. Wij vragen of dit iets meer is dan kwakzalverij ?" Integendeel, van verschillende zijden en door eigen aanschouwing hebben wij geleerd dat voorheen, ook in ons land, steeds meer reclame voor de afdrijving werd gemaakt. Hieraan paal en perk gesteld te hebben is m. i. een verdienste van genoemde wet. Wanneer zij er geen resultaten van zagen, dan zouden de aborteuses wel spoedig opgehouden hebben met dit adverteeren ; wanneer dus door de wet dit wordt tegengegaan, mogen wij gegronde hoop koesteren, dat dit een stap is in de goede richting.

---

[1]) Artikel 451 *quater*.

Hij die hetzij eenig middel tot verstoring van zwangerschap openlijk ten toon stelt, hetzij openlijk of ongevraagd zoodanig middel of diensten ter verstoring van zwangerschap aanbiedt of als verkrijgbaar aanwijst, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

HOOFDSTUK III.

Publieke meening over afdrijving in den loop der tijden; eenige straffen en strafbepalingen; eenige rechtskwesties; — bestrijding van het kwaad.

Quae prima instituit teneros convellere fetus,
Mili*ia fuerat digna perire sua —

Ovidius [1]).

In korte trekken zal ik de opvattingen der oudheid schetsen; uitvoeriger zullen de meeningen van den lateren tijd en van het heden besproken worden.

Socrates [2]) vond in de afdrijving niets afkeurenswaardigs en ried middelen aan die 't aborteeren gemakkelijk maakten, als de moeder hiertoe had besloten.

Aristoteles [3]) wilde, uit sociaal-oeconomische overwegingen, zelfs dat de staat, voor ieder gezin, een bepaald aantal kinderen zou toelaten: „si la mère vient à concevoir au delà du nombre prescrit, elle sera tenue de se faire avorter avant que l'enfant soit animé;" ook meent hij dat de afdrijving der vrucht best is te rijmen met de heiligheid van het huwelijk, echter hij eischt ook hier nog eens uitdrukkelijk dat de abortus moet plaats vinden voordat de foetus „animatus" is.

Dat Hippocrates niets van abortus weten wilde, hebben

---

[1]) P. Ovidius Naso. Amores. II. XIIII. 5.

[2]) Brouardel l. c. p. 7.

[3]) ibidem.

we reeds gezien en hij meende dat deze veel gevaarlijker was dan een bevalling [1]).

Bij de oude *Romeinen* werd in het begin niets strafwaardigs in den abortus gezien, omdat de echtgenoot over het wel en wee van zijn kinderen, dus ook van zijn ongeboren kinderen, had te beschikken. Het recht van den man wordt zoo op den voorgrond geplaatst en ook nog na echtscheiding behoudt de man gedurende zekeren tijd het recht op de vrucht ; in de Digesta [2]) wordt gelezen dat men toelaat : „in honestissimae feminae domu, de inspiciendo ventre, custodiendoque partu, tres obstetrices probatae et artis et fidei."

Het romeinsche recht bedreigt slechts de zwangere om een ander — vader of erfgenamen — te beschermen ; wanneer deze bescherming wegvalt mag de vrouw doen wat ze wil. De vrucht wordt nergens beschermd en wordt beschouwd als „pars viscerum."

Wel werden de verkoopers van abortiva met straf bedreigd ; wellicht een poging tot verdediging der openbare zedelijkheid. De Codex Justinianus [3]) luidt hierover n. l. : „Qui abortionis aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant; tamen, *quia mali exempli res est*, humiliores in metallum, honestiores in insulam, amissa parte bonorum, relegan-

---

[1]) Hippocrates. éd. Littré 1844.

IV. 631. *Serment :* — „je ne remettrai à aucune femme un pessaire abortif."

en VIII. 153. *des maladies des femmes :* „Les dangers sont plus grands pour la femme qui avorte, les avortements étant plus pénibles que les accouchements."

[2]) Dr. Eduard Ritter von Liszt. Die Kriminelle Fruchtabtreibung. Zürich 1910. Bd. I p. 123.

[3]) bij H. H. Ploss. l. c. p. 5.

tur, quodsi eo mulier aut homo perierit, summo supplicio afficiantur."

Ook op het tooneel werd er op de meest onomwonden wijze over het opwekken van abortus gesproken, wel een bewijs dat deze daad, in de oogen van het publiek, onder de meest gewone werd gerekend. We lezen dan bij PLAUTUS [1]):

Diniarchus

Quid ais tu ? quae numquam fuit praegnans, qui parere potuit ?
Nam illi quidem uterum, quod sciam, numquam extumere sensi.

Astaphium

Celabat metuebatque te, ne tu sibi persuaderes
Ut abortioni operam daret puerumve ut enecaret.

Eerst met het ontstaan van het christendom en gelijk met zijn verbreiding, werd gedacht aan de bescherming der vrucht. Het : „non occides" vormt de basis van de nieuwere opvattingen.

Het kanoniek recht [2]) stelt de afdrijving strafbaar, zonder twijfel om de vrucht te beschermen. Hierbij treedt op den voorgrond het waken over het zieleheil van de ongeboren vrucht. Onderscheid wordt gemaakt tusschen de *anima rationalis*, die bestaan moet om den foetus met een mensch gelijk te stellen, en de *anima vegetativa*. De afdrijving van een foetus animatus wordt als homicidium beschouwd en met den dood gestraft ; de afdrijving van een foetus inanimis wordt slechts met geldboete bedreigd.

Het concilie van Constantinopel (692) beveelt de doodstraf voor abortus provocatus [3]).

---

[1]) PLAUTUS. Truculenta I. 2. 97.

[2]) VON LISZT. l. c. p. 130.

[3]) BROUARDEL. p. 16.

Deze strenge straf vindt zijn grond in het feit dat de christenen zoo veel waarde hechten aan den doop — van de bezielde vrucht namelijk — waar op ik nader terug kom.

Over de evolutie van de rechtsopvatting van ons onderwerp zegt JUNGMANN [1]), dat : uit de rechtsgeschiedenis blijkt dat bij weinig beschaving de afdrijving slechts beschouwd wordt als lichamelijk letsel van de zwangere, later kwam de hoopvolle verwachting van den echtgenoot in aanmerking. Bij meer ontwikkeling kwam 't belang van den staat op het tooneel. Eerst het Christendom verklaarde het vernietigen van een menschelijk leven voor zondig en kwam zoo tot een hoogere zedelijke maatstaf.

JUNGMANN beziet de zaak wel zéér eenzijdig, waar hij slechts één beschaving erkent en wel die, door 't Christendom gebracht ; tijdens de, toch zoo hoogstaande, beschaving van 't oude Hellas werd over de afdrijving, zooals wij zagen, geheel anders gedacht.

De onbeschaafde volken bezien de afdrijving ook lang niet alle uit hetzelfde standpunt en ik wil hier een paar voorbeelden daarvan geven.

De *Inuit* [2]) (Eskimo's) van de Smith-sond dooden de kinderen na de geboorte, echter doen zij ook aan afdrijving. Geen dezer twee wijzen om het kindertal te beperken wordt gestraft of afgekeurd ; de abortus komt dus waarschijnlijk slechts voort uit angst voor de bevalling of omdat de zwangerschap de vrouwen in haar bewegingen hindert.

Op een heel ander deel der aarde, zoo lezen we bij SCHNEI-

---

[1]) Dr. iur. ROBERT JUNGMANN. Das Verbrechen der Abtreibung. München 1893, p. 5.

[2]) LEWIN. l. c. p. 39.

CKERT [1]), bij de KAFIRS in Midden-Azië is iedere afdrijving straffeloos, terwijl het dooden der kinderen na de geboorte als moord wordt bestraft.

Door beide volksstammen wordt gesproken van „kinderen na de geboorte," waaruit wij moeten besluiten dat zij de vrucht in het moederlichaam ook reeds als „kind" beschouwen en zoo zijn dan de Eskimo's die afdrijving en kindermoord op één lijn stellen het meest konsekwent. Dat ook bij een volk, dat op een zeer lage trap van beschaving staat, andere opvattingen kunnen heerschen, leert SCHERZER [2]) ons uit het wetboek voor het eiland TONGA (Polynesië): „Das Gesetz ueber die Abtreibung der Leibesfrucht: Der Gegenstand auf den sich dieses Gesetz bezieht, ist widrig und ekelhaft, und verdient bestraft zu werden. Wenn daher ein Weib ihreLeibesfrucht thätlich verletzt oder irgend einen Trank nimmt, oder etwas iszt, oder sonst etwas thut, damit das Kind, mit dem sie schwanger ist, von ihr abgehe, so soll sie vor Gericht gestellt, und wenn schuldig befunden, verurtheilt werden, zwölf Monaten für den König zü arbeiten."

JUNGMANN zal hier toch zeker niet, uit de geringe strafmaat, de gevolgtrekking willen opmaken, dat, voor de Polynesiers, de abortus een minder strafwaardige handeling is, dan voor de christelijk-beschaafden.

In CHINA wordt de afdrijving lang niet altijd vervolgd. MARTIN [3]) zegt o. a.: „s'il est question d'une femme mariée, qui, devenue grosse, du fait de son epoux, cherche à se dé-

---

[1]) SCHNEICKERT, in Gross Archiv. 1905 p. 114.

[2]) Dr. KARL SCHERZER, das Gesetzbuch der Tonga-Insulaner; Beitrag zur Entwickelungsgeschichte der Völker Polynesiens; in Ausland 1860 p. 36.

[3]) E. MARTIN. l. c.

barrasser d'une grossesse qui l'incommode, la justice s'arrête en ne vas pas plus loin."

Dezelfde schrijft een gedeelte over uit de „Su-Huen-Lu," — medische jurisprudentie uit China — waarin een vorm van onderzoek beschreven wordt, wanneer er sprake is van afdrijving. Deze onderzoekingsmethode bestaat hierin, dat men een zilveren pen — die de vrouwen gebruiken om het haar bij elkaar te houden — in de genitalia van de vrouw invoert. Als deze naald den glans verliest, moet de vrouw verdacht worden van abortus te hebben laten opwekken ; zoo niet, dan is er sprake van een miskraam ; echter moet op dit onderzoek niet al te zeer worden vertrouwd.

Van JAPAN, lezen we bij BROUARDEL [1]), dat daar de abortus provocatus niet wordt gestraft. Wanneer een vrouw niet voor het kind zal kunnen zorgen, heeft zij 't recht de vrucht te laten afdrijven — men acht 't in dat land beter een ongeboren wezen te dooden, dan het van kommer te laten sterven als 't eenmaal geboren is.

In AMERIKA [2]) wordt de vroegtijdige abortus, vooral als nog geen kindsbewegingen zijn gevoeld, noch volgens de publieke opinie, noch volgens de wetten des lands als een misdrijf beschouwd.

Op sommige huizen vindt men een bordje waarop te lezen : „hier drijft men af" [3]), en men laat dit toe, omdat 't aankondigen alléén, althans volgens dezen schrijver, niet is te straffen, omdat het misdrijf daardoor nog niet is gepleegd.

De, zoo juist genoemde, wetten verdeelt STORER in vier

---

[1]) l. c. p. 30.

[2]) Dr. H. STORER. l. c.

[3]) BROUARDEL. p. 39.

soorten, die in de verschillende staten van Amerika van kracht waren — en gedeeltelijk nog zijn :

of abortus provocatus wordt slechts dàn gestraft als kindsbewegingen zijn gevoeld.

of als 't misdadige zeer op den voorgrond treedt ; en dan nog gradueel al naar gelang het tijdperk der zwangerschap.

of gedurende alle maanden der graviditeit is de straf dezelfde, maar 't bewijs van bestaande graviditeit, ten tijde van de daad, moet bewezen worden.

of de poging tot abortus wordt altijd gestraft, zelfs al is er van graviditeit geen sprake.

Alle straffen zijn gericht tegen een derde persoon, terwijl de moeder niet vervolgd wordt.

Ook latere schrijvers klagen over de slechte formuleering van de desbetreffende wetten in Amerika en hieraan wordt dan toegeschreven de groote uitbreiding die het misdrijf daar heeft. Zóó uitgebreid moest reeds in 1860 de afdrijving zijn, dat STORER beweert dat de toename der bevolking slechts door immigratie plaats vindt.

In EUROPA bestaan over het algemeen gelijksoortige wetten gericht tegen abortus ; ook worden de schuldigen met gelijksoortige straffen bedreigd.

De publieke opinie gaat in het geheel niet met de wetsbepalingen mede en vindt de afdrijving niet zoo strafwaardig als de wetten dit wel uitdrukken.

Wat NEDERLAND betreft, in het bijzonder, heb ik vroeger de onbruikbare formuleering der betreffende wetsartikelen, als een der redenen genoemd, voor het zoo veelvuldig voorkomen van de afdrijving ; bijna nooit wordt een aborteur of aborteuse in de gevangenis gebracht en tot het vrij rondloopen dier misdadigers heeft veel bijgedragen, de jurisprudentie van den Hoogen Raad, die verlangt dat bewezen zal

zijn, dat de vrucht leefde, toen de afdrijving plaats had; immers het zal slechts zeer zelden voorkomen dat, zooals in een geval mij door prof. TREUB verteld, drie buurvrouwen, als getuigen, kwamen verklaren dat zij 't vruchtje hadden zien spartelen.

Ik wil hier niet in een bespreking treden over de min of meer goede werking van art. 251 *bis*. S.w. [1]) dat is vastgesteld bij de wet van 20 Mei 1911; naar mijn meening kan over deze werking nog niet voldoende worden geoordeeld en een later onderzoek zal dit hebben uit te maken. Het artikel lijkt mij gelukkiger geformuleerd dan 295—298, die zijn blijven bestaan en ik wil mij veroorloven de opmerking te maken dat het jammer is dat deze niet zijn opgeheven en alles bij een artikel is geregeld.

In zake abortus zal de medicus het meest met den rechter in aanraking komen, als *getuige-deskundige*. Het zal de zaak van den dagvaardiger zijn goede deskundigen uit te zoeken: het is de zaak van den medicus zich voor de rechtbank on-

---

[1]) ARTIKEL 251 *bis*.

Hij die opzettelijk eene vrouw in behandeling neemt of eene behandeling doet ondergaan, te kennen gevende of de verwachting opwekkende dat daardoor zwangerschap kan worden verstoord, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van ten hoogste drie duizend gulden.

Indien de schuldige uit winstbejag heeft gehandeld, van het plegen van het misdrijf een beroep of eene gewoonte maakt, of geneeskundige, vroedvrouw of artsenijbereider is, kunnen de straffen met een derde worden verhoogd.

Indien de schuldige het misdrijf in zijn beroep begaat, kan hij van de uitoefening van dat beroep worden ontzet.

bevoegd te verklaren, zoo hij niet van de forensische-geneeskunde speciaal werk heeft gemaakt.

Om de vraag of er afdrijving, in een bepaald geval heeft plaats gehad, juist te beantwoorden, is het noodig dat wij weten wat onder afdrijving wordt verstaan. De wet acht het begrip algemeen bekend en geeft er geen uitlegging van ; ook bij NOYON [1]) kon ik geen definitie vinden. Het woordenboek van VAN DALE zegt : „*de vrucht afdrijven*, eene onvoldragen vrucht door toegediende of aangewende middelen met een misdadig oogmerk, uitdrijven, eene ontijdige verlossing bewerken ;"

TARDIEU zegt :

„Avortement c'est l'expulsion prématurée et violemment provoquée du produit de la conception, indépendamment de toutes les circonstances d'âge, de viabilité et meme, de formation régulière."

Het komt mij gewenscht voor dat wettelijk wordt vastgesteld dat onder afdrijving wordt verstaan, het afbreken van zwangerschap op niet-medische gronden, onafhankelijk van leeftijd, levensvatbaarheid of regelmatige vorming der vrucht.

Wanneer de, zoodanig omschreven afdrijving, *en ook de poging daartoe*, flink met straf werd bedreigd, dan was in ieder geval beter 't bewijs te leveren dat het misdrijf had plaats gehad, dan tegenwoordig het geval is en dan zal niet meer de klacht gehoord worden, die te lezen staat bij TREUB-TAK [2]) : „Blijkens het gering aantal veroordeelingen dat wij hebben zien volgen op de door ons gedane invulling van het bewijs van overlijden met „abortus criminalis" als doods-

---

[1]) Mr. T. J. NOYON. Het wetboek van strafrecht verklaard.

[2]) TREUB-TAK, l.c.

oorzaak (precies geteld is dat aantal nul) blijkt wel, dat de Nederlandsche rechter in geneeskundige betoogen alleen dikwijls geen voldoende aanwijzing vindt." Alleen zal 't noodig zijn dat men het eens wordt over het al dan niet deugdelijke van de poging. Wat nu de mechanische middelen betreft, zal er wel geen groote oneenigheid heerschen over hun deugdelijkheid, hoewel toch soms voor den rechter de vraag niet uitblijft — volgens prof. TREUB — of 't niet mogelijk is dat de, bij autopsie gevonden, peritonitis (en wel speciaal zich uitbreidend in het onderste deel van den buik) kan optreden bij appendicitis — en of de deskundige wel heeft nagegaan dat deze oorsprong is uit te sluiten.

Moeilijker zijn de gevallen waar abortus optrad na sterk rijgen, lastdragen, na een val, na een rit te paard of per trein, enz. enz. Hier zal 't den geneeskundige ook zeer dikwijls moeilijk vallen een oordeel te vellen of er van opzet sprake is. Immers de spontane abortus kan soms door heel geringe oorzaken optreden en ik wil hier als curiosa een paar gevallen van MAURICEAU [1]) laten volgen, echter er bijvoegend, dat de rechter tegenwoordig dergelijke verhalen ook niet meer zonder reserve zou aanvaarden. „.... car il est tres-certain que les grands chagrins aussi-bien que la peur sont capables de causer cet accident (l'avortement), en concentrant subitement le sang en trop grande abondance vers les parties interieures, dont les vaisseaux se rompent à cause de leur excessive plenitude," terwijl 't volgend geval demonstreert 't minimum van mechanisch geweld: „.... Avortement, après s'estre blessée il y avoit quinze jours en levant trop les bras pour attacher un clou à une tapisserie.... "

---

[1]) MAURICEAU. l. c. Observation CCXVI en CCXLII.

Zijn uitsluitend inwendige middelen toegepast — wat hoe langer hoe minder plaats vindt — dan zal de moeilijkheid grooter worden; als de rechter dan vraagt of een bepaald middel abortus opwekt bij een zwangere vrouw, kan daar maar niet zonder meer bevestigend of ontkennend op worden geantwoord, de werking der interna heb ik reeds in een vorig gedeelte besproken en kan dus volstaan met daarnaar te verwijzen [1]).

Maar er is in NEDERLAND helaas nog een andere reden: waarom, te dezer zake, de medicus voor den rechter geroepen kan worden en nu niet als getuige-deskundige, maar als beklaagde.

Het zijn de zoo bekende artt. 297—298 [2]) en 251 *bis* [3]) S.w. die den praktizeerenden geneesheer bedreigen, die boven zijn hoofd hangen als 't zwaard van Damocles; er wordt steeds weer aangevoerd dat het onnoodig is den medicus speciaal te beschermen omdat ook zonder wetsvoorschrift het beginsel erkend wordt: „niet strafbaar is de geneeskundige, han-

---

[1]) Hoofdstuk II.

[2]) ART. 297: „Hij die opzettelijk de afdrijving of den dood der vrucht van eene vrouw met hare toestemming veroorzaakt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren en zes maanden."

„Indien het feit den dood van de vrouw ten gevolge heeft, wordt hij gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren."

ART. 298: „Indien een geneeskundige, vroedvrouw of artsenijbereider medeplichtig is aan het misdrijf van art. 295, of schuldig of medeplichtig aan een der misdrijven in de artikelen 296 en 297 omschreven, kunnen de in die artikelen bepaalde straffen met een derde worden verhoogd en kan hij van de uitoefening van het beroep waarin hij het misdrijf begaat, worden ontzet."

[3]) Zie pag. 56.

delende naar de erkende regelen zijner kunst," zooals in 1880 reeds Minister MODDERMAN zeide [1]).

Van medische zijde werd hier geen genoegen mee genomen en dit blijkt het best bij lezing van het opstel van prof. TREUB [2]) dat hij in 1895 publiceerde : „Wij moeten zekerheid hebben en die missen wij, zoolang de wet geen nadrukkelijke bepaling bevat," wordt hierin o. a. gezegd en ook van wetgevende zijde werd hij gesteund, n. l. door Minister CORT VAN DER LINDEN [3]) wiens ontwerp echter niet in behandeling kwam. Ik wil niet in kleinigheden nagaan wat over deze kwestie te doen is geweest, doch meen te kunnen volstaan met er op te wijzen dat in 1904 de rechts-onzekerheid van den geneeskundige die op zuiver medische indicatie abortus opwekt er niet op is verbeterd en citeer uit het Weekblad van het Recht [4]) : „.... de strafbepalingen van de artikelen 296 en 297 zijn ook van toepassing op den abortus — waaronder volgens de jurisprudentie de partus praematurus begrepen is — volgens medische indicatie en de geneesheer, die deze kunstbewerking verricht, kan, *indien het O. M. het wenschelijk oordeelt* [5]), voor den strafrechter ter verantwoording worden geroepen. Eene veroordeeling zou dan kunnen en o. i. moeten volgen, want de gronden, aan het positieve recht ontleend, voor de niet-strafbaarheid van den

---

[1]) Prof. G. C. NIJHOFF. De verloskundige en de strafrechtsnovelle 1904. N. T. v. G. 1905 I p. 128.

[2]) Prof. HECTOR TREUB. Abortus provocatus en Strafwet. Tijdschr. voor Strafr. IX afl. 1. 1895.

[3]) NIJHOFF. l. c.

[4]) *Weekblad van het recht.* 30 Dec. 1904. De medicus en de strafwet.

[5]) Cursiveering van mij. B.

geneesheer zijn uiterst zwak. In een dergelijke mogelijkheid mag niet worden berust. De geneeskundigen behooren met nadruk van den wetgever te vragen, dat hij hun recht, om naar de regelen hunner wetenschap te handelen en b. v. het leven van de moeder te redden zoo noodig ten koste van het kind, erkenne en eerbiedige. Hierbij is trouwens niet het allermeest het belang van den geneeskundigen stand betrokken, maar in de voornaamste plaats van diegenen, wier leven en gezondheid in de toekomst zouden moeten worden opgeofferd aan eene opvatting van zedelijkheid, zooals de tegenwoordige Minister van Justitie [1]) die huldigt en in de wet wil zien vastgelegd."

Het is overbekend dat de Roomsch-Katholieke moraal den abortus absoluut verbiedt — waarop ik nog nader terugkom — en het lijkt mij geenszins een onwaarschijnlijkheid, dat een ambtenaar van het O.M. — ijverig Katholiek — een geneesheer voor den strafrechter ter verantwoording zal roepen en wat dan zal moeten gebeuren hebben we boven gezien. Wel zegt een katholiek geneeskundige [2]): „Waar alle verzwarende omstandigheden afwezig en daarentegen alle verzachtende aanwezig zijn, daar zal het strafbare van het feit het nulpunt wel bereiken." Echter zoo zelfs ontslag van rechtsvervolging het resultaat mocht zijn, dan heeft bedoelde geneeskundige een, wellicht nooit te herstellen, nadeel ondervonden in zijn praktijk ; immers : er is geen koe bont of er is een vlekje aan, en het publiek weet spoedig genoeg verhalen op te disschen van den dokter die met den strafrechter in aanraking is geweest. En dáárom vragen de geneeskundi-

---

[1]) Minister Loeff.

[2]) M. Batenburg, ter gelegenheid der 56ste Alg. Verg. der Ned. Mij. t. b. d. Geneesk. 4 Juli 1905.

gen bescherming van den wetgever. In 1910 echter moest prof. TREUB [1]) nog schrijven : „het feit blijft bestaan dat de medicus, en in het bijzonder de verloskundige, niets anders is, dan een oogluikend aan het werk gelaten misdadiger.... De tegenzin tegen de bescherming van den medicus bij de wet is een kerkelijke — zuiver katholieke — het gaat niet aan door middel van de strafwet tal van anders-denkenden te willen dwingen zich te onderwerpen aan de katholieke moraal." En in 1912 blijven deze woorden van actueel belang. Bij de behandeling der Wet tot bestrijding van zedeloosheid is deze kwestie weder ter sprake gekomen en hierover lezen we bij NOYON [2]): „een amendement van acht leden der Tweede Kamer strekte zelfs tot oplossing in voor den geneeskundige gunstigen zin, maar èn omdat men bezwaar had tegen eene bepaling die slechts een bijzonder geval zou betreffen, èn omdat men meende dat de vraag in de praktijk reeds opgelost was, is dat amendement geen wet geworden. In dit opzicht is de toestand dus niet gewijzigd."

Op welk tijdstip der graviditeit komt de crimineele abortus 't meest voor ? Aan de hand van een paar statistieken meen ik hier deze vraag te moeten beantwoorden. Een kleine statistiek uit Groningen [3]) over 21 gevallen volge :

---

[1]) *Geneesk. bl.* l. c. p. 264.

[2]) Mr. T. J. NOIJON. De strafbepalingen der wet van 20 Mei 1911, Staatsblad No. 130, tot bestrijding van zedeloosheid. Supplement op : Het Wetboek van Strafrecht verklaard. 1912 p. 36.

[3]) *T. v. G.* 11 April 1908.

2	maal	was	de	zwangerschap	gevorderd	tot	2 maanden
2	„	„	„	„	„	„	10 weken
11	„	„	„	„	„	„	*3 maanden*
1	„	„	„	„	„	„	14 weken
2	„	„	„	„	„	„	4 maanden
1	„	„	„	„	„	„	de 5de maand
1	„	„	„	„	„	„	de 6de maand
1	„	„	„	„	„	„	de 7de maand

Van fransche zijde lezen we bij TARDIEU[1]): „ORFILA fixe cette époque à l'issue des deux premiers mois ; M. DEVERGIE de 3 à 4 mois ½. M. M. BRIAND et CHAUDÉ admettent que l'avortement a lieu du troisième au cinquième mois, et à ce dernier terme plutôt encore que dans les deux premiers mois de la grossesse.

„Les observations que j'ai rassemblées sont à peu près conformes à cette dernière proposition. Sur 88 cas d'avortement criminel avéré ou ce renseignement a pu être obtenu j'en ai trouvé :

30 dans les premiers mois,	à 1 mois ½	.....	3
	„ 2 „	.....	10
	„ 2 „ ½	.....	7
	„ 3 „	.....	10
39 de 3 à 6 mois	„ 4 „	.....	11
	„ 4 „ ½	.....	7
	„ *5* „	.....	*21*
19 seulem. après le 6e mois	„ 6 „	.....	13
	„ 7 „	.....	5
	„ 9 „	.....	1
			88

[1]) TARDIEU. l. c. p. 14.

Van de 137 gevallen van abortus criminalis in confesso, die opgegeven zijn in de statistiek van prof. TREUB [1]), vond ik bij rond 100 gevallen de termijn der graviditeit aangegeven en bij :

6	had	de	afdrijving	plaats	in	de	1ste	maand
43	„	„	„	„	„	„	2de	„
47	„	„	„	„	„	„	3de	„
3	„	„	„	„	„	„	4de	„
1	„	„	„	„	„	„	5de	„
100								

Wel heel andere resultaten dan waartoe TARDIEU komt ; van de 47 gevallen uit de 3de maand, waren er nog 27 die voorkwamen, voor de graviditeit 2½ maand had geduurd, zoodat ik gerust uit deze statistiek de gevolgtrekking mag maken dat afdrijving het meest voorkomt wanneer de zwangerschap 6 à 10 WEKEN heeft bestaan, en wel in 70 % der gevallen, of, *voor het begin der 4de maand, in zelfs 96* %.

Dus gaat de vrouw naar de „deskundige" wanneer zij één of twee malen de menstruatie niet heeft zien komen, voordat nog andere, voor haar waarneembare symptomen eener graviditeit optreden.

Dat in de latere maanden de afdrijving niet, of uiterst zelden voorkomt, is aan allerlei omstandigheden toe te schrijven. De meest huiselijke reden is wel dat, hoe verder de graviditeit is gevorderd, er des te meer kans is dat de omgeving het heeft gemerkt en dan zal zij tot de daad niet zoo licht overgaan uit vrees voor straf.

In mijn statistiek komt na de vijfde maand geen enkel geval meer ; dan is de moeder de bewegingen der vrucht gaan voelen, waardoor het moederlijk gevoel meer op den voor-

---

[1]) Zie pag. 40.

grond komt en, zoodoende, de vrouw weerhoudt van het misdrijf.

Onder de eerste 6 gevallen — graviditeit van 1 maand of minder — vond ik een paar gehuwden die één tot drie kinderen hadden en dus tot de daad waren overgegaan om hun huishouden niet meer uit te breiden. In deze ziektegeschiedenissen wordt uitdrukkelijk huiselijke twist of dergelijke, als reden tot afdrijving, uitgesloten.

Tegen den abortus zijn strafbepalingen gemaakt, de straffen zijn gesteld om de rechten te beschermen van de *vrucht*, de *zwangere*, van den *wettigen vader*, de *erfgenamen*, den *staat*, de *zedelijkheid*.

Heeft de *vrucht* recht op verdere ontwikkeling en, zoo ja, vanaf welk tijdstip? Aldus kan ik de voornaamste strijdvraag formuleeren, die op velerlei wijzen is beantwoord. Het hangt er maar van af wanneer men zich het begin van het persoonlijk bestaan denkt. Sommige schrijvers nemen aan dat dit begint gelijk met de samenkomst van ei en spermacel; anderen nemen een bepaalde dag na dien er voor aan; de meesten drukken zich op dit punt zeer vaag uit en eindelijk laten sommigen het persoonlijk bestaan beginnen met den eersten ademtocht. Ten onzent wordt deze laatste opvatting verdedigd door Mr. J. van Drooge [1]): „Met den laatsten ademtocht eindigt het menschelijk leven, rationeel komt het mij dus voor datzelfde leven te doen beginnen met de eerste toetreding van lucht in de longen, d. w. z. op het oogenblik der geboorte." Een dusdanige opvatting, die in ieder geval het voordeel heeft, zeer scherp geformuleerd te zijn, moet nood-

[1]) Mr. J. van Drooge. Strafbaarheid van Abortus provocatus. Tijdschr. v. Strafr. Dl. XIII 1.

wendig leiden tot straffeloosheid van den abortus, indien deze althans niet geschiedt zonder de toestemming der vrouw ; en zoo is dan ook een conclusie van VAN DROOGE : „En laat in elk geval ieder dat met zich zelf uitmaken en de strafrechter er buiten blijven."

De Katholieke kerk beschouwt afdrijving als een misdrijf gericht tegen de vrucht, waarvan zij het persoonlijk bestaan laat beginnen op het moment dat deze „bezield" wordt ; wanner dit precies gebeurt schijnt nog niet geheel zeker te zijn uitgemaakt ; echter ook vóór dien stelt genoemde kerk de afdrijving voor als „eene zonde, als zijnde de zoo goed als rechtstreeksche verwoesting van een onschuldig menschenleven, eene overtreding dus der op Sinai geproclameerde goddelijke wet : Gij zult niet doodslaan," [1]) en VLAMING laat in 't midden de kwestie of in de eerste dagen der ontwikkeling reeds van een *anima rationalis* moet gesproken worden, doch raadt aan de zekere weg te bewandelen en in geen geval abortus toe te staan. Mocht nu op een zeker moment de Katholieke wereld het er over eens zijn geworden dat b. v. op den 40sten dag de vrucht tot eigenlijken foetus wordt, dan mogen zij de afdrijving vóór dien termijn niet meer verbieden, omdat deze dan gericht was tegen een celconglomeraat.

VON HOLTZENDORFF [2]) zegt dat ieder arts weet, dat beschaafde godsdienstige en deugdzame vrouwen het niet als misdaad beschouwen om in den *allereersten* [3]) tijd na ingetreden gevreesde zwangerschap te werken op het herstellen der men-

---

[1]) Prof. Dr. TH. M. VLAMING in Het levensrecht der ongeboren vrucht, Haarlem 1901 p. 22.

[2]) v. HOLTZENDORFF. Handbuch des deutschen Strafrechts 1872 Bd III p. 456.

[3]) Ik cursiv. B.

ses, omdat ze meenen dat de vrucht *nog geen ziel* *) heeft. „Die beste Mütter, die für eine zahlreiche Familie sorgen, tragen in solche Fälle selten Skrupel."

Tegen de opmerking van JUNGMANN [1]): „Aus dem natürlichen Verhältnis zwischen Mutter und Kind, folgt für die Schwangere die Rechtspflicht, ihre Frucht vor Schaden zu bewahren" voert VON LISZT [2]) aan dat het embryo in zijn *eerste ontwikkelingstadia geen kind* *) is, evenals de zwangere in dien tijd nog niet: moeder, kan worden genoemd. Hij wil dan ook geen straf opleggen als de abortus *in deze eerste tijden* *) wordt opgewekt.

Uit de hier gecursiveerde woorden zien wij dat het oogenblik van bezieling, dus mensch-wording, zooals velen zich dat voorstellen, òf het oogenblik van mensch-wording, zonder meer, (v. LISZT), door deze schrijvers niet wordt gepreciseerd ; we hebben hier te doen met een slag-om-den-arm formuleering die nooit kan strekken tot aanbeveling van hun standpunt.

Een vierde groep schrijvers beschouwt het leven van den mensch als te beginnen met de samenkomst van eicel en spermatozoön ; echter vele verdedigen deze opvatting op geheel verschillende gronden. Onder de voorstanders van deze theorie vinden we zoowel de oudste schrijvers als de meest modernen. Als oudste noem ik hier MAURICEAU [3]) die naar aanleiding van een poging tot abortus zijn standpunt verdedigt dat onmiddellijk na de conceptie de foetus *bezield* *) is, en in een volgend geval heet het : „car il est certain que le corps du

---

[1]) JUNGMANN l. c. p. 25.

[2]) Dr. E. RITTER VON LISZT l. c. p. 89.

[3]) MAURICEAU l. c. obss. CCCXVIII en CDV.

*) Ik cursiv. B.

fétus, quoq-que tres petit, est entierement *formé & animé* dés les premiers jours de la conception.....” ; hierbij moet natuurlijk goed in het oog worden gehouden, dat we met een mededeeling uit 1685 te doen hebben.

Reeds zagen we dat onder de katholieken er zijn die er nu nog over denken als MAURICEAU in dien ouden tijd (uitgezonderd het „formé”) en bij hen is 't ook de kwestie van de bezieling die hier vooraan staat. Een heel ander man komt du tot dergelijk standpunt, doch op geheel andere gronden. In het prachtige werk : „Die Lebenswunder” valt HAECKEL [1]) de katholieke opvatting scherp aan : „Zu dem extravaganten Unsinn, den die Päbste im Kanonnieken Recht als heilige Moralcodex der gläubigen Christenheit aufgebunden haben, gehören auch ihre Bestimmungen über das Seelenleben des menschlichen Embryo.” Deze „Bestimmungen” schijnen tegenwoordig niet zoo vast meer te staan [2]). HAECKELS opvatting is stevig. Hij zet uiteen het monistisch en het dualistisch standpunt over den *geest*. De Monisten zeggen dat het materieele substraat van de geestesfunctie — zonder welke de energie zich niet kan uiten — is, het plasma der neuronen of zielscellen. De geest is een natuurverschijnsel, aan stof gebonden. Het denkorgaan (phronema) is een deel van de schors der groote hersenen. Daarentegen meenen de dualisten dat de geest een bovennatuurlijk, transcendent wezen is, een metaphysisch levenswonder, geen physisch-chemisch proces, hij is, volgens hen, vrij van de stof. Het phronema, het verstandsorgaan, is niet autonoom, doch is de tusschenpersoon, tusschen geest en buitenwereld. Zij be-

---

[1]) ERNST HAECKEL. Die Lebenswunder. 1904. p. 372, q.q.s.s.

[2]) c. f. Prof. VLAMING l. c.

schouwen de menschelijke geest als iets dat absoluut verschilt van het dierverstand.

De *geest*, zegt HAECKEL nu, komt na het eerste levensjaar pas tot ontwikkeling, na de vorming van het denkorgaan (phronema) der groote hersenschors, en zoo beschouwt hij, — en laat ik maar dadelijk zeggen dat ik hier volkomen in meega, — het embryo, evenals het pasgeboren kind, als volkomen zonder bewustzijn, als een zuivere reflexmachine, evenals een laag gewerveld dier. Het begin van het persoonlijk bestaan, zegt HAECKEL terecht, is precies het oogenblik van samenkomst van ei en spermacel; dàn begint dus ook de *ziel* — als potentieele protoplasma functie, — maar de *geest*, d. i. *het verstand*, hooger, bewuste zielswerking, begint lang na de geboorte langzaam zich te ontwikkelen. De eigenlijke *geest*, — de denkende en begrijpende rede „ratio," — ontwikkelt zich met het zich bewustworden van zijn persoonlijkheid, de „ik"-voorstelling in tegenstelling met de buitenwereld. Hiermee bereikt het kind gelijk *de hoogere trap van persoonlijkheid*, die het *recht* eigenlijk pas beschermt, — aldus HAECKEL, — worden de rechten van het pasgeboren kind aangenomen dan moet zulks ook geschieden met de rechten van den foetus.

v. LISZT [1]) meent abortus vroegtijdig opgewekt — te moeten verdedigen, in de latere tijden der zwangerschap geheel te moeten afkeuren; hij vindt het gunstiger als de vrucht nog „in utero" sterft dan dat deze wordt geboren en dan: „als mensch, wellicht na pijn geleden te hebben, sterft." Echter bij zeer jonge kinderen is van bewustzijn geen sprake en evenmin van pijn, in de gewone alledaagsche beteekenis van het woord.

---

[1]) l. c. p. 158.

Ook LEWIN [1]) meent: „Das Leben eines menschlichen Fötus ist ein menschliches Leben mit bestimmten physiologischen Qualitäten;" en dat de foetus een reflexmachine is, is hier heelemaal niet mee in tegenspraak, omdat het jonge kind, in 't begin van zijn extra-uterine leven toch ook niets méér is.

Omdat wij dus de foetus als een jong mensch moeten beschouwen is het m. i. ook zeer juist dat het recht zijn leven in bescherming neemt.

De menschelijke vrucht is een individu: zij neemt, op een andere wijze dan na haar geboorte, de stoffen op, noodig voor haar bestaan en haar groei, maar de stofwisseling is vrijwel dezelfde. „Bei ihm werden die gleichen Gewebe aus seinem, von der Mutter gelieferten Ernährungsmaterial neu gebildet, die bei dem Geborenen nach der Eigenthätigkeit der Nahrungsaufnahme durch stetige partielle Neubildung erhalten werden."

„Sein Gebundensein an die Gebärmutter, den Mutterkuchen u. s. w. ist kein Widerspruch gegen sein eigenes, specifiches Leben. Der Begriff des individuellen Lebens setzt nicht an und für sich schon die volle Selbstständigkeit voraus; denn es gibt ja sogar thierische Lebewesen, die als Individuen bestimmter Art aufgefasst werden und die doch als Existentzbedingung einen Wirthskörper voraussetzen. Ohne ihn gehen sie zu Grunde....." [2]).

Deze en dergelijke opvattingen over het leven der vrucht worden geenszins te niet gedaan wanneer wij mogen aannemen wat v. LISZT [3]) zegt, dat n. l. de zich afdrijvende vrouw

---

[1]) L. LEWIN l. c. p. 45.

[2]) LEWIN l. c.

[3]) v. LISZT p. 145/146.

in de meening verkeert dat zij beschikt over een deel van haar eigen lichaam en dat het volk meent dat abortus het ontstaan van een leven tegengaat en niet, een bestaand leven vernietigt. Het volk is ook volgens vele anderen van meening dat de vrucht is een „pars viscerum" der vrouw en het Burgerlijk Wetboek van het Duitsche Rijk gaat met deze opvatting mee als het zegt: „Die Rechtsfähigkeit des Menschen beginnt mit die Vollendung der Geburt," [1]), waartegenover het Pruisisch Landrecht zegt, dat de algemeene rechten der menschheid ook behooren aan de ongeboren kinderen, van af den tijd der conceptie.

Voor de meening van v. Liszt is misschien wel veel te zeggen, maar wij mogen toch niet aannemen dat de meening van het volk in deze de juiste is, er zijn te sterke argumenten tegen. Deze opvatting van het volk mogen we in geen geval gebruiken als argument om den abortus minder af te keuren.

Een deel van het volk meent in ieder geval wel dat door abortus een bestaand leven wordt vernietigd; wanneer n. l. een spontane abortus optreedt bij een katholieke vrouw, wordt steeds met belangstelling uitgezien of 't „kindje" leeft of niet, en zoo dit wel het geval is, wordt het direkt gedoopt en nog onlangs hoorde ik bij een dergelijk geval een der familieleden, met dankbaarheid, dat gedoopt-zijn aan de moeder vertellen.

v. Liszt wil nu ook nog op geheel andere wijze de vrucht beschermen, n. l. door deze intrauterine te dooden, hem het leven te besparen, als we vooruit weten dat dit een treurig leven zijn zal. Door deze gedachte komen we aan de sociale indicatie voor abortus, doch waar ik daar later nog op terugkom zal ik er hier niet verder op ingaan.

---

[1]) Lewin l. c.

Zooals we reeds zagen wil VON LISZT [1]) bij opwekking van abortus in de eerste maanden slechts zelden straf opleggen — wèl echter wanneer het in den lateren tijd der graviditeit gebeurt en naarmate deze verder is gevorderd, worde de straf steeds ernstiger. Deze opvatting is gebaseerd op zijn stelling, dat wanneer we door 't verbieden van abortus de vrucht beschermen, wij dan „a fortiori" zijn gezondheid moeten in bescherming nemen; dus is de vrucht buiten het moederlichaam levensvatbaar, dan wil hij den abortus streng straffen, omdat door een dergelijke handeling de gezondheid van een toekomstig mensch ernstig in gevaar wordt gebracht, en zoodoende, ellende en ziekte wordt veroorzaakt.

„Viel folgenschwerer als die Abtötung eines noch im amphibienartigen Zustande befindlichen — weder in unserem Sinne „lebenden' noch als „Mensch' anzusprechenden — Gebildes, viel wichtiger selbst als die Tötung eines vollkommen entwickelten Fötus im 9 Monat ist die Gefährdung der Gesundheit des künftigen Menschen. Wird die Frucht schmerzlos beseitigt, wessen Recht wird verletzt? Wird sie aber in ihrer Gesundheit geschädigt, kommt der entwickelte Mensch mit einem geistigen oder körperlichen Defekt zur Welt, muss er ein Leben voll Siechtum und Elend ertragen, wer wollte behaupten, dass hier kein Verletzter, kein verletztes Recht gegeben sei, dass der, der dieses verschuldet hat, ein geringeres Verbrechen auf sich geladen habe als de der das Erwachen des Embryo zum Leben verhinderte?" [2])

Deze woorden heb ik hier uitvoerig medegedeeld omdat hij hiermede ook meent den partus praematurus strafbaar te stellen; immers wanneer bij een abortus criminalis de

---

[1]) l. c. p. 89.

[2]) ibid. p. 155

vrucht in leven blijft is dat altijd een bijkomstig ongelukje — 't gevolg van te laat ingrijpen, en heeft wel degelijk de bedoeling voorgezeten deze vrucht te dooden ; hij zegt dan ook dat partus praematurus uitsluitend toegestaan is tot redding der zwangere — vergeet echter b. v. dat partus praematurus op moet worden gewekt bij de z. g. habitueele baring van een doode, kort te voren gestorven vrucht, tot redding van diens leven, welk leven toch moeilijk minderwaardig kan genoemd worden [1]). Hij meent dat een dergelijk kind niet „rijp" is : „denn wäre es wirklich „reif," so würde sein Abgang von der Natur selbst bewirkt" — een medische onzin, waar toch niet de rijpheid van de vrucht de weeën doet optreden [2]).

Dat ik met v. Liszt absoluut niet kan meegaan behoeft na wat ik reeds gezegd heb geen betoog ; ik meen immers wel degelijk dat tusschen foetus en mensch geen wezenlijk onderscheid is te maken.

Strafbepalingen zijn ook gemaakt ter bescherming van de *zwangere* ; wanneer een geval van crimineelen abortus wordt vervolgd wordt niet de zwangere zelve, — hoewel zij strafbaar is, — vervolgd, maar degene, die bij haar de afdrijving teweegbracht. Toch moeten we opmerken dat de vrouw lang niet voldoende beschermd wordt. Haeckel beschouwt, evenals v. Liszt, de vrucht als een deel van de vrouw, en meent dat zij de vrije beschikking erover heeft, althans moet hebben ; zoo ver wil ik in 't geheel niet gaan, maar gaarne ga ik

---

[1]) Ik heb hier met opzet niet de meest gewone indicatie voor partus praematurus : nauw bekken, opgenoemd, omdat daarbij de geboorte meestal op jeugdiger leeftijd van den foetus geschiedt, en er zoo ook meer kans bestaat op het minderwaardig-zijn der vrucht.

[2]) c. f. Treub, Verloskunde 1905 p. 206.

mee met SCHNEICKERT [1]) als hij zegt, dat de staat de vrouw tegen verkrachting beschermt maar toch de verkrachtte vrouw, door 't verbod der afdrijving, verplicht de gevolgen van de, aan haar begane, misdaad geheel op zich te nemen en de vrucht te voldragen. Wel is, nu bij ons te lande althans, onderzoek mag worden gedaan naar 't vaderschap, ook de vader geldelijk aansprakelijk; maar, hoewel 't farizeïsme, wat de opvatting omtrent de ongehuwde moeder aangaat, aan 't minderen is, toch wordt deze in 't algemeen nog steeds met den nek aangezien.

En wat te denken van 't feit dat bij bevruchte krankzinnigen of bewusteloozen, geen abortus mag worden opgewekt — als wij deze feiten onder het licht der onbevooroordeeldheid beschouwen dan kunnen we niet anders zeggen dan dat de vrouw zeer onvoldoende beschermd is, terwijl m. i. toch in de allereerste plaats afdrijving moet worden strafbaar gesteld omdat deze zoo dikwijls het leven en de gezondheid der vrouw in gevaar brengt.

Het recht van den *vader* op den foetus zagen we bestaan bij de Romeinen, we kunnen niet zeggen dat de tegenwoordige strafbepalingen tegen abortus hierop gebaseerd zijn, evenmin als op de rechten van *erfgenamen* en dergelijke.

De afdrijving is volgens velen een gevaar voor de *staat* en zoover gaat zelfs KOHLER [2]) dat hij daarom het verkeerd acht als meretrices de vrucht (laten) afdrijven. v. LISZT [3]) zegt hiertegen terecht: „damit ist die Unzücht als berechtigte Hoffnung des Staates erklärt."

---

[1]) l. c. p. 131.

[2]) I. KOHLER. Studien aus dem Strafrecht 1890. I p. 21.

[3]) l. c. p. 57.

Stark [1]) sprekend over keizersnede en symphyseotomie, merkt op dat bij een zwangere in één persoon, twee burgers voorhanden zijn en dat de „Landesherr" over beide moet waken en de middelen moet laten aanwenden, die beiden redden kunnen, — de landsheer kan, volgens hem, tot een van beide, bovengenoemde operaties dwingen, vooral als hij 't „ ius vitae et necis" heeft. Ook in Frankrijk werd de vrouw langen tijd ten bate van de staat tot bepaalde handelingen gedwongen : [2]) Zijn allerchristelijkste majesteit Henri II van Frankrijk gaf in 1556 een edict uit : „condamnant à mort, dans tous les cas, les coupables d'avortement", — voorts moesten de ongehuwde vrouwen hun eventueele graviditeit aangeven aan den maire of officier van justitie en als dan de tijd van de bevalling gekomen is moeten de jonge dochters of weduwen „se faire assister de matrones (sages femmes) et faire aussi appeler le principal officier de justice en présence du quel et de son greffier, ensemble de la matrone et d'autres assistants, si aucun n'y a, elles soient tenues de déclarer par serment, dans le détroit et les douleurs de l'enfantement, celui qui aura été l'auteur de leur grossesse dont sera pareillement dressé acte sur-le-champ, signé d'elle, si elle peut faire, des juge, greffier et des assistants, qui sauront signer"..... Als de vrouw zich aan deze bepalingen niet hield of als 't kind dood ter wereld was gekomen, zonder dat er getuigen bij waren, werd aangenomen dat zij 't kind had vermoord en werd zij met den dood gestraft. Ook de ouders moesten op genoemde aangifte letten. Tot omstreeks 1700 waren deze bepalingen van kracht. Bij de revolutie keerde alles om en de eerste code van 1791 liet de moeders straffe-

---

[1]) Joh. Chr. Stark. Archiv für Geburtshilfe 1790, Bd. II St. IV p. 32/33

[2]) Brouardel l. c. p. 18/20.

loos als zij abortus hadden laten opwekken, doch bedreigde de medeplichtigen.

Wil de staat het aantal der geboorten doen stijgen, dan moet hij naast het tegengaan van abortus, mede zorgen dat hij de kosten drage van de opvoeding der aldus door zijn toedoen geborenen. In die lijn wilde ook de groote revolutie gaan die verklaarde dat de zorg voor de „enfants naturels de la patrie" was „une dette sacrée de la nation" [1]).

Ten slotte kunnen de strafbepalingen tegen abortus beschouwd worden als dienende om de *zedelijkheid* te beschermen.

JUNGMANN [2]) bekijkt deze zaak wel zeer eenzijdig : men kan, volgens hem, uit zedelijke motieven een onzedelijke handeling verrichten, doch deze verliest hierdoor het onzedelijk karakter niet. *De onzedelijkheid der afdrijving steunt vast op 't Christendom* [3]), op de christelijk-ethische opvatting, dat iedere vernietiging van menschelijk leven te veroordeelen is. Deze opvatting heeft nog kracht : „denn noch heute hat sich Deutschland der Karakter eines christlichen Staaten bewahrt." Vóór het Christendom hebben we echter gezien dat lang niet algemeen de afdrijving goed werd gevonden, en door de niet-christenen wordt toch ook deze allerminst gebillijkt.

VON LISZT meent dat, een foetus verhinderen om een levend, gevoelend mensch te worden dikwijls een zeer hoogstaande handeling kan zijn. Toch werd steeds de hardvochtigheid der aanstaande moeders op den voorgrond gesteld en werden om de „zedelijkheid" te handhaven ook zeer hardvochtige straffen toegepast.

---

[1]) v. LISZT. p. 53.

[2]) JUNGMANN l. c. p. 40/41.

[3]) Ik cursiv. B.

„Aussetzung des schon geborenen Kindes wird ein feineres Gefühl niemals billigen können" [1]) — echter een fijn gevoelend — ik wil zelfs zeggen : normaal gevoelend mensch zal evenmin den abortus goed vinden, zoo niet strikt noodzakelijk, en zelfs, als deze op zuiver medische indicatie wordt verricht, zal hij met een zekere weemoed worden volvoerd en vooral worden toegelaten.

VON LISZT wil van het bestraffen van abortus op zedelijkheidsgronden niets weten en zegt dat : evenals we nu verwonderd zijn, dat vroeger heksenverbrandingen plaats vonden, zoo zal men later, als de menschheid in goede moraal en zedelijkheid en zoo ook in humaniteit en rechtvaardigheid vooruit zal zijn gegaan, het evenzeer onbegrijpelijk vinden dat men er nu niet voor terugdeinst hulpbehoevenden menschen de hulp onmogelijk te maken en met hen de onschuldige vrucht aan de ellende prijs te geven.

In dit betoog moeten we voor „moraal" lezen „VON LISZT's moraal" en dan is er niets meer tegen te zeggen ; maar zoolang nog de abortus iets is, wat in de oogen van de meesten op zedelijkheidsgronden moet worden afgekeurd, dan moet ook om deze reden abortus worden bestraft — behoudens uitzonderingen, — maar we moeten dan ook zorg dragen dat deze tot een minimum wordt beperkt en ik meen te moeten beweren, dat de hoofdfactor ter beperking van den abortus — in den meest uitgebreiden zin des woords — is : GOED ONDERWIJS. Immers ik meen, dat onderwijs, op natuur-historischen basis, zal maken, dat de toekomstige mensch zich zelf, d. i. zijn lichaam, beter zal kennen ; en is dit eens het geval, dan mogen we gegronde hoop koesteren dat het dooden der vrucht slechts op medische indicatie zal plaats vinden.

---

[1]) VON LISZT, p. 68.

Op de ideeën van VON LISZT, de meest moderne, die ik op 't gebied van mijn onderwerp, heb kunnen vinden, wil ik hierachter terug komen en zal dan tevens gelegenheid vinden mijn eigen standpunt uiteen te zetten en een enkele weg te noemen die ik meen dat ingeslagen moet worden om het, nu nog zoo enorm verbreide, misdrijf, tegen te gaan en het met succes te bestrijden.

We zagen reeds dat VON LISZT abortus onder bepaalde voorwaarden in bescherming neemt. Deze zijn de volgende : [1])

„I : Die Fruchtabtreibung hat „de lege ferenda" straflos zu bleiben wenn folgende Bedingungen erfüllt sind :

1 Vornahme innerhalb einer gesetzlich festzulegenden, nicht zu langen, aber auch nicht zu kurzen Frist am Beginne der Schwangerschaft.

2 Wenn bei ehelicher Schwangerschaft die Gatten, bei ausserehelicher Schwangerschaft die Schwangere selbst, damit einverstanden sind.

3 Wenn sie von sachverständiger und der Behörde verantwortlicher Seite vorgenommen wird.

II : Ist nicht allen diesen Bedingungen entsprochen, so ist die Fruchtabtreibung zu bestrafen. Und zwar ist das Strafausmass im Einzelfalle vom Richter unter thunlichsten Berücksichtigung aller Umstände innerhalb eines vom Gesetze möglichst weit zu spannenden Strafrahmens zu bestimmen."

Hier treft ons in de eerste plaats (ad I. 1) de slag-om-den-arm formuleering. De zwangerschap mag *niet te ver* zijn gevorderd, doch ook moet de termijn *niet te kort* worden genomen, doch de bepaling van de grens laat hij, wijselijk, aan anderen over.

De voorwaarden, te samen genomen, zouden maken dat

---

[1]) VON LISZT, p. 22.

van den „abortus criminalis" het „criminalis" zou komen te vervallen, alleen in enkele gevallen zou nog van misdadige abortus sprake zijn. Immers wanneer het gewoonte wordt dat men naar den dokter gaat om abortus-opwekking te vragen, evenals men nu een kies laat trekken — immers, als zoo iets gewoons beschouwt v. Liszt het — dan zullen vele medici deze operatie niet meer weigeren en van zelf zullen de „deskundigen" verdwijnen. Misschien is dat het eenige goede wat door zijn voorstel zou worden bereikt als het algemeen ingang heeft gevonden.

Abortus provocatus stelt von Liszt [1]) gelijk met iedere chirurgische operatie die ook : „das Gefühl verletzt ;" deze wil hij echter niet verbieden om de zegenrijke gevolgen, en ook daarom wil hij de operatie : provocatio abortus, niet verbieden. De zegenrijke gevolgen die hij opnoemt zijn de sociale ; dat de vrucht het leven wordt bespaard, dat een familie voor schande bewaard wordt ; dat een misdaad wordt uitgewischt ; dat het aantal buitenechtelijke kinderen vermindert ; enz. enz. ; echter zal niet door abortus provocatus met een gewone operatie gelijk te stellen, door deze een even gewone zaak te doen vinden door het publiek, de moraliteit zeer worden verlaagd ? Zullen niet de „zwakke momenten" (v. L.) veelvuldiger worden, wanneer algemeen wordt goed gevonden dat de gevolgen worden uitgewischt ? Immers ja ; ik meen althans dat nu nog vele malen de vrees voor de gevolgen, den extramatrimonieelen coïtus tegengaat.

Prof. Treub [1]) heeft eens voorgesteld de artt. 295, 297 en 298 Sw. te schrappen, omdat ze niet toe te passen zijn en zag dan het voordeel van deze afschaffing o. m. in het feit dat dan

---

[1]) l.c. p. 105.

[1]) Prof. Hector Treub. Abortus provocatus en strafwet.

abortus niet meer zoo in het geheim zou worden opgewekt en de zaak behandeld zou kunnen worden als een gewone operatie. Deze schrijver ontkende het dat meer dan toen abortus zou worden opgewekt — althans niet noemenswaard en wel vooral omdat zoodanige vermeerdering bijna onmogelijk was, later heeft hij dat standpunt verlaten, waar bleek dat de afdrijving wel degelijk toenam, zooals uit de statistische gegevens van prof. TREUB en Dr. VAN TUSSENBROEK [1]) blijkt.

Dat de onzedelijkheid zou toenemen meent hij, in tegenstelling met wat ik zoo juist zeide, niet ; echter van beide opvattingen geldt dat zij moeilijk zijn te bewijzen.

Absoluut wil ik de voorstellen van VON LISZT verwerpen; veel meer is naar mijn meening te zeggen voor de woorden door WIBAUT [2]) gesproken in den Amsterdamschen Raad : „Ik wil dan even zeggen, hoe ik sta tegenover den abortus criminalis" — en dan noemt hij vele redenen hiertoe op, van sociaal-oeconomischen aard, en vervolgt : „ik wil daar nog enkel dat van zeggen, dat ik mij zou kunnen denken, dat aan hoogstaande medici — ik zeg niet aan alle medici, maar er zijn in den medischen stand niet weinig zeer hoogstaande menschen — de bevoegdheid werd gegeven, om niet enkel op medische indicatie, maar ook op sociale indicatie abortus op te wekken."

Ook ik zou wenschen dat,

1°. den arts de besliste bevoegdheid werd gegeven om op medische indicatie abortus op te wekken.

2°. dat hem diezelfde bevoegdheid werd gegeven op so-

---

[1]) *T. v. G.* 11 Apr. 1908.

[2]) F. M. WIBAUT, Handelingen Amsterdamsche Gemeenteraad, Gemeenteblad afd. II 1909, p. 1858 e. v.

ciale indicatie, onder bepaalde, doch ook weer niet te scherp begrensde, voorwaarden.

Sociale indicatie tot het opwekken van abortus bestaat en dit wordt bijna door een ieder toegegeven ; het is maar de kwestie of men de contraindicaties van groote of minder groote kracht vindt.

Bij hen, wier medisch denken door hun godsdienst wordt geleid, moeten wij met dergelijke zienswijze niet aankomen. Waar de dogmatiek hoogtij viert is voor een redeneering deels gebaseerd op het gevoel geen plaats.

In de woorden van WIBAUT is de moeilijkheid gelegen in 't aanwijzen dier „hoogstaande medici." Ik meen dan ook dat dit onjuist zou zijn. Van een praktisch arts wordt in het dagelijksch leven zóóveel gevraagd waarom hij niet laagstaand zijn mag, als hij zijn praktijk goed wil vervullen. Ook deze ééne kwestie mag gerust gevoegd bij de groote verantwoordelijkheid die nu reeds drukt op den practicus ; maar men stelle den eisch van consult, laat ons zeggen : met twee andere medici. Als dat drietal nu meent dat de sociale omstandigheden waarin de aanstaande moeder verkeert, of 't kind zal verkeeren, van dien aard zijn dat abortus gewenscht is, dan heeft men toch wel voldoende zekerheid dat niet op losse gronden tot de operatie wordt overgegaan.

En wil de kerk dergelijke abortus tegengaan, welnu, het staat haar vrij, en wij zullen het van harte toejuichen als zij er in slaagt om het ware Christendom d. i. de naastenliefde ook bij hen zelven meer ingang te doen vinden; de „gevallen" vrouw dus in de eerste plaats liefderijk tegemoet te komen.

Ik laat hier eenige gevallen van misdadige abortus volgen, aan de hand waarvan ik wil trachten mijn opvatting uiteen te zetten, hoe ik meen dat, onder de tegenwoordige omstan-

digheden van recht en moraal er reeds veel gedaan zal kunnen worden om dit misdrijf te beperken.

MAURICEAU [1]) verhaalt : „Le 19 Juillet 1677, j'ai accouché une fille de vingt-cinq ans, d'un enfant mort de six mois, qui présentoit le bras devant ; laquelle s'étoit procuré volontairement cet avortement, par de mauvais remedes quelle avoit pris quelques jours auparavant, pour cacher par cette voye denaturée sa grossesse. Elle avoit pour lors une si grande perte de sang, que je croy qu'elle seroit indubitablement morte, sans le secours que je lui donnay, bien qu'elle ne le meritast, pour l'énormité de son crime ; & quoyque ces sortes d'avortements volontaires soient pour l'ordinaire beaucoup plus dangereux, que ceux qui viennent d'eux-mesmes sans les exciter elle ne laissa pas de se bien porter dans la suite, Dieu n'ayant pas voulu la punir pour lors du crime qu'elle avoit commis, en se procurant cet avortement."

Dit, nog betrekkelijk goed verloopend, geval; laat ik volgen door drie gevallen van TARDIEU : [2]) „Nous avons été chargé d'assister à une perquisition faite au domicile d'une sagefemme. Cette perquisition a eu pour résultat la saisie de plusieurs objets cachés, et notamment d'un flacon de seigle ergoté, et de longues auguilles de bois dépareillées.

„Plus tard, nous avons reçu la mission de procéder, de concert avec M. ROGER (de l'Orne) à l'exhumation et à l'autopsie d'une femme qui avait succombé aux suites d'une fausse couche, après avoir reçu les soins assidus et mystérieux de cette meme sage-femme. Nous avons trouvé sur le cadavre les traces d'une métropérotinite.

---

[1]) MAURICEAU l. c. observation CCII.

[2]) l.c. Observation XVIII.

„*Plusieurs autres cas de mort avaient eu lieu* [1]) dans les mêmes conditions, mais à des époques trop éloignées pour être utilement recherchés."

[2]) La fille A. B., agée de vingt-deux ans a succombée le 27 Juin 1808 — Le 17 du même mois elle avait été soumise par le médecin accusé à une opération qu'elle décrivait en ces termes : „ Jétais couchée, il m'a fourré le doigt jusqu'au fond de la matrice. Je ne sais pas ce qu'il m'a fait : ça m'a fait mal. J'ai poussé un cri. Depuis je suis malade. J'ai des maux de tête affreux." — Le lendemain elle était prise de vomissements. Le 21, à deux heures du matin, quatre jours après l'opération, elle accouchait d'un foetus qu'elle dit gros comme le bout du doigt ; et le dixième jour elle expirait."

[3]) „..... Elle était enceinte pour la seconde fois de deux mois et demi environ, lorsque, le 16 novembre, elle se rendit à dix heures du matin chez une sage-femme. Elle se plaça sur le bord d'un canapé et la sage-femme lui introduisit profondément dans les parties une petite seringue avec laquelle elle fit une injection. Cette opération ne détermina qu'une douleur très modérée ; elle put se rendre à pied chez elle. Dès ce moment, la douleur qu'elle avait ressentie se fixa dans le côté, qu'elle n'a plus quitté. Dans l'après-midi, une perte se déclara ; elle se remit au lit, et à quatre heures du matin, dix heures après l'opération, elle fut délivrée par l'expulsion brusque du foetus que nous avons examiné ; mais son état alla en s'aggravant. Outre la perte de sang, qui fut assez considérable, la douleur augmenta au point de devenir intoléra-

---

[1]) Ik cursiv. B.

[2]) Observ. XXIX.

[3]) Obs. XXXII.

ble ; la fièvre survint et lorsque, trois jours après, elle se fit transporter à l'hôpital, elle était mourante."

Na deze gevallen uit vroeger tijd ben ik zoo gelukkig eenige ziektegeschiedenissen te kunnen aanhalen, van gevallen, behandeld in de Universiteits Vrouwenkliniek te Amsterdam.

Den 10den Dec. 1909 werd een patiente binnengebracht die vertelde dat zij, voor een week, abortus bij zich had laten opwekken door een ,,juffrouw" in de X-straat, die ten dien einde een katheter inbracht. Patiente begon spoedig te vloeien en zij raakte groote coagula kwijt ; de ,,juffrouw" zeide dat dit zoo behoorde. Zij leed hevige pijnen en toen deze ondragelijk werden en het vloeien niet ophield, liet zij den huisdokter halen, die haar naar de kliniek liet vervoeren. Bij onderzoek bleek dat de graviditeit niet was afgebroken ; dat er perimetritis bestond. Na 9 dagen volgde een spontane abortus zonder dat de placenta meekwam. Na curetteeren ging de temperatuur, die verhoogd was, naar beneden en patiente genas.

Dit is één der 137 gevallen, reeds op pag. 40 genoemd, waarbij slechts een ziekte op de daad der afdrijving volgde.

Den 22 Sept. 1908 werd een 22-jarige ongehuwde vrouw uit de stad binnengebracht met de boodschap dat zij op 't naaiatelier plotseling is gaan vloeien. Zij vertelt dat ze 2 maanden zwanger is en dat ze geprobeerd heeft de vrucht af te drijven door warme zitbaden. Op nadrukkelijk navragen blijkt echter dat zij voor drie dagen in handen van een aborteuse is geweest. Thuis had zij eenige malen een koude rilling en zij vloeide, vooral dezen dag, sterk. Pat^e^ ziet er zeer bleek en zwaar ziek uit. De pols is klein en frequent, 140 p. min. De temperatuur is 39.4 rectaal. De buik is niet

opgezet, noch pijnlijk bij druk. Uit de vagina stroomt voortdurend wat bloed en er hangen eenige coagula uit. Bij inwendig onderzoek blijken de parametria vrij te zijn, evenals de adnexa; de uterus is vergroot en week. Het cervikaal kanaal staat open en laat een vinger gemakkelijk toe. Een brok placenta hangt er uit. De uterus wordt geledigd, onder matige fluxus gecuretteerd. Uterus-irrigatie met permanganas kalicus; ioodtinctuur instillatie; tamponnade. De algemeene toestand van patiente bleef ongeveer dezelfde, en alcoholica konden de hartactie niet verbeteren. Geleidelijk werd de pols slechter en deze verbeterde bijna niet door toediening der cardiotonica. Er was steeds een sterk uitgesproken euphorie; patiente succombeerde circa 12 uur na het curettement. Geen sectie.

3 Juni 1909 wordt een 22-jarige, ongehuwde vrouw ingebracht die voor 2 weken abortus had laten opwekken, waarna zij steeds pijn heeft in den onderbuik. Ook vloeit zij wat. Zij was ongeveer 2½ maand zwanger. De temperatuur is een enkele graad verhoogd en de pols wat versneld. Bij inwendig onderzoek blijkt, dat het corpus uteri in anteflexie ligt. Het geheele cavum Douglasii wordt door een hard, pijnlijk infiltraat ingenomen. In chloroform-narcose wordt de uterus gecuretteerd, waarbij stukken placenta worden verwijderd. Dan wordt kolpotomia posterior verricht, waarbij een groote hoeveelheid stinkende pus afvloeit. Tamponnade na irrigatie. Na het curettement is den volgenden dag de temperatuur wat gedaald, de pols is echter klein en frequent. De buik is opgezet en pijnlijk. Patiente braakt herhaaldelijk. De toestand wordt door de behandeling: campher, ijs op de buik en maagspoelen, niet beter. 's Avonds van den 6en Juni wordt de pols onvoelbaar, terwijl patiente

goed compos mentis blijft. Den volgenden morgen succombeert zij. Geen sectie.

20 Mei 1911 werd een 21-jarige patiente binnengebracht die voor enkele weken haar vrucht van 4 maanden had laten afdrijven. Haar temperatuur is 40° en gedurende haar geheele ziekte behoudt zij temperaturen, die met de diagnose van den huisdokter : *sepsis* volkomen overeenstemmen.

In 't kort laat ik hier hare historia morbi volgen :

20.5. Uterus voelbaar 3 vingers boven de symphyse ; voelt hard aan ; staat open ; stinkende afscheiding. Curette kan geen weefsel verwijderen. *Endometritis.*

22.5. *Parametritis duplex.*

24.5. linker uteruswand sterk geïnfiltreerd. Rondom uterus sterk infiltraat, waarschijnlijk pus.

29.5. Patiente ziet er septisch-icterisch uit ; sclera geel ; koude rillingen treden meer op dan vorige dagen ; veel stinkende afscheiding.

In de volgende dagen komt er met de irrigaties veel pus uit den uterus en de toestand schijnt iets te verbeteren.

4.6. Stinkende, zwart-purulente afscheiding ; links en rechts parametrium geheel tot boven geïnfiltreerd. Na uterusirrigatie wordt een abscès gevonden dat links in de vagina uitpuilt en van het parametrium uitgaat. Dit wordt geïncideerd, waarna pus afstroomt. Door een vinger, die in de cervix wordt ingevoerd, worden zeer gemakkelijk beide parametria geopend en veel pus stroomt af. De linker knie is lateraal opgezet er blijkt te zijn : *osteomyelitis fibulae.*

13.6. Weinige, troebele urine ; veel eiwit.

15.6. Temperatuur daalt, pols stijgt.

16.6. Mors.

Geen sectie.

Het volgende geval betreft een gehuwde vrouw van 42-jarigen leeftijd. Den 21sten Nov. 1911 was zij door een der bekendste Amsterdamsche aborteuses geïnfecteerd. De vrucht was 2 maanden oud, en is niet verwijderd. Reeds dienzelfden dag voelde pat^e^. zich onwel; ze zag sterren voor de oogen en is even buiten kennis geweest; ze is naar bed gegaan en had koude rillingen Ze werd 26 Nov. in de kliniek gebracht. Aan de basis van het cor hoort men een systolische souffle; de pulmones zijn intact. [1])

26. 11. Het ostium uteri staat wijd open; de vrucht wordt manueel verwijderd; curettage.

28. 11. Hooge temperatuur blijft. Pat^e^ ziet er licht septisch uit; drooge tong; stinkende uitvloed; *endometritis septica.*

29. 11. Inwendig onderzoek wijst uit: *parametritis duplex.*

30. 11. In de onderkwab der rechterlong ontwikkelt zich een pneumonie.

6. 12. Uterus is goed geïnvolveerd in anteflexie. Naast de dubbelzijdige parametritis, heeft zich nog ontwikkeld een *parakolpitis sinistra.*

12. 12. Pat^e^. had weer koude rillingen; er wordt een incisie gedaan doch er komt geen pus.

19. 12. Rechts van uterus, tegen bekkenwand aan, duivenei-grootte fluctueerende, afgekapselde tumor.

2. 1. De toestand is over 't algemeen wat beter. Temp. lager.

7. 1. Zij hoest veel; pijn linkerzij; onder achter is op beide pulmonen demping; er zijn infiltratie en rhonchi. Geen pleuritis.

10. 1. Demping boven rechter top; links achter tympanie als bij een caverne. — Men denkt nu ook aan tuberculose.

---

[1]) Bij dit geval behoort de achter ingehechte temperatuurcurve.

16. 1. Is de algemeene toestand vrij goed, doch den volgenden dag,

17. 1. hoest pat^e^ plotseling veel stinkende pus op ; inwendig is zij nog onderzocht doch men vond niets duidelijks.

18. 1. Is zij snel verminderd ; buikpijn ; opgezette buik ; *Peritonitis* ; pols frequent en klein. Mors.

SECTIEVERSLAG : Links boven 't diaphragma klein empyeem. Buik met pus gevuld ; symptomen van acute peritonitis. Links paranephritisch absces, zich naar beneden uitbreidende, onder Poupart en in het bovenbeen. Dit absces is in de buikholte geperforeerd.

Multipele bronchopneumonische haarden en abscessen in pulmonibus.

Parametrium oedemateus gezwollen, evenwel geen pus.

Den 4den Dec. 1908 werd een 33-jarige, gehuwde vrouw in de kliniek gebracht, die een paar dagen geleden had laten „omsteken", door een bekende aborteuse ; ze verloor bloed en bij haar thuiskomst had ze koude rillingen. 3 Dec. kwam de, 3 maanden oude, vrucht voor den dag. Pat^e^ bleef vloeien en hield pijn. Dit was haar 9de graviditeit. Ze is 14 jaar gehuwd ; heeft een gezonde man en 5 gezonde kinderen in leven. De bevallingen waren zonder bezwaren.

5.12. Buik in toto opgezet, gespannen, drukpijnlijk. Corpus uteri reikt 3 c.M. boven symphyse. Cervicaal kanaal staat ruim open. In corpus ut. placentair weefsel, dat verwijderd wordt. Irrigatie ; instillatie met iodiumtinctuur ; ijs op de buik.

6. 12. Algemeene toestand slecht. Rectale temperatuur niet boven de 37.5, pols echter frequent. Lichte cyanose. Verschijnselen van *algemeene sepsis*.

7. 12. Status idem; buik opgezet; pijnlijk; hard gespannen. Des avonds treedt de dood in.

SECTIEVERSLAG: *Peritonitis purulenta circumscripta, uitgaande van het genitaal-apparaat.*

Rechter ovarium vol kleine abscessjes.

De uterus vertoont nergens een duidelijke perforatie; aan de portio is echter een scheurwonde, die waarschijnlijk door de bougie is toegebracht.

Verder commentaar is, bij deze, door hun diepe treurigheid en, door de soberheid van het verhaal, zoo treffende, ziektegeschiedenissen, zeer zeker overbodig. De oorzaak van den dood is steeds te zoeken in de behandeling der aborteuse die de vrouw infecteerde.

Als wij nu weten dat de voornaamste reden der verbreiding van den crimineelen abortus, gezocht moet worden in de volslagen onbekendheid van het leekenpubliek met de gevaren van een ongeschikte behandeling [1]), dan zoek ik de bestrijding van het kwaad in het, op ruime schaal, bekend maken van die gevaren.

Publicatie in de dagbladen door medici van alle gevallen van crimineelen abortus, die onder hun behandeling komen, met de, zoo dikwijls treurige, gevolgen ervan, lijkt mij een goed strijdmiddel; bespreekt in de kranten een euvel op open wijze en het wordt op de meest doeltreffende manier aangetast.

Gaarne zou ik het aan de prudentie der schrijvers overlaten alles duidelijk en toch zonder aanstoot te beschrijven; 't spreekt van zelf dat hier de noodige voorzichtigheid moet worden betracht. Maar dit zijn alle onderdeelen van de

---

[1]) c. f. H. s. II. p. 43

grondgedachte ; en om tot de uitvoering daarvan over te gaan is medewerking van alle geneeskundigen in den lande noodig.

Dagelijks zien we dat slechte zaken door veel reclame ingang vinden bij het volk, laten we hieruit de les mogen putten om ook voor goede zaken reclame te maken. Hier geldt zeer zeker het : „frappez, frappez toujours." Als het volk steeds weer wordt voorgehouden, hoe gevaarlijk in zijn gevolgen het werk der aborteurs en aborteuses is, dàn lijkt het mij mogelijk in deze iets ten goede te bereiken. Mede zou dan de mogelijkheid geopend worden een eenigszins betrouwbare, statistiek te verkrijgen over de verbreiding van het misdrijf in Nederland, terwijl we nu alleen nog op gasthuiscijfers zijn aangewezen. Ook een dergelijke statistiek zou kunnen medewerken in de goede richting ; immers : willen we een kwaad bestrijden, dan moeten we eerst goed weten, hoe diep het is ingekankerd.

HOOFDSTUK IV.

Abortus arte provocatus; geoorloofdheid; indicaties.

Infans trucidatur, necessaria crudelitate.
TERTULLIANUS [1]).

De medische abortus, abortus arte provocatus, is het, op goede gronden verrichte, afbreken der zwangerschap, vóór de vrucht buiten het moederlichaam levensvatbaar is; dit afbreken moet dus geschieden vóór de 28ste week der graviditeit.

Vóór de christelijke jaartelling zien we dat reeds PRISCIANUS [2]) abortus aanraadt om de vrouw te redden en vergelijkt abortus bij: „arboris ramorum mortuorum amputatione, ut arbor ipsa incolumis maneat, vel cum oneris jactura durante tempestate, ut navis servetur."

In later tijd zien we dat de kerkvader TERTULLIANUS er niet tegen was, als de operatie geschiedde om de zwangere te redden. Tot hiertoe dus ideeën die volkomen overeenstemmen met die van tegenwoordig, uitgezonderd dan met die der Katholieke kerk. De uitspraak van TERTULLIANUS schijnt later verworpen te zijn.

---

[1]) bij: J. A. ALAIN. Du foeticide thérapeutique, thèse de Bordeaux 1900. p. 57.

[2]) 350 vóór Christus. — Dit en volgende historische citaten naar: Dr. med. FRITZ SIPPEL:

Ueber die Berechtung der Vernichtung des kindlichen Lebens etc. Gekrönnte Preisschrift, Tübingen 1902.

In 't verloop der eeuwen wordt nu ook abortus van medische zijde bestreden om de hieraan klevende gevaren, vooral tusschen de jaren 1600 en 1800.

In Engeland stonden het eerst de propagandisten op voor opwekking van abortus bij bekkenvernauwing. Frankrijk nam deze gedachte over en ging op 't vasteland van Europa hierin voor. Duitsche artsen voelden er minder voor.

Ook medici behandelden de kwestie van katholiek-religieus standpunt; dan wilden sommigen bij ernstig zwangerschapsbraken de abortus provocatus toelaten. Ik wil hier beginnen met de medische zijde der zaak. SIPPEL [1]) zegt: „Ueber die prinzipielle Seite des Gegenstandes sind die Akten geschlossen; alle modernen Geburtshelfer erkennen die Berechtigung des künstlichen Aborts, dieses mit dem sonstigen Handeln des Arztes in strengem Widerspruch stehenden Eingriffes, an; nur in der genaueren Präzisierung einzelner Indikationen variïeren die Lehrbücher."

Bij het stellen der indicaties gaat men uit van het standpunt: „liever één leven redden dan twee verloren laten gaan en zoo 't kàn, de moeder redden, omdat dit leven de meeste waarde heeft. Ook zal het maar een heel enkele maal voorkomen dat iemand zich uit als Hendrik VIII, Koning van Engeland; zooals we lezen bij ALAIN [2]): „la reine était dans les douleurs de l'accouchement de son premier enfant; on vint demander au roi, lequel il voulait qu'on sauvât, ou la mère ou l'enfant, parcequ'on ne voyait pas de moyen de les sauver tous les deux; „l'enfant", répondit-il, „car pour des mères j'en trouverai assez."

---

[1]) l. c. p. 16.

[2]) ALAIN, l. c. p. 22.

En niemand zal tegenwoordig met dergelijke opvattingen meegaan, maar te meer voelen voor wat dezelfde schrijver aanhaalt uit een „*bulletin de l'Acad. de Méd.*" : „Un grand événement allait s'accomplir. La France attendait avec impatience la naissance de cet enfant qui devait consolider sa gloire et peut-être changer les destinées de l'Europe. L'Empereur touchait enfin à ce moment tant désiré qui allait fonder sa dynastie. Ant. Dubois se présente devant lui et lui témoigne quelques inquiétudes sur le résultat de l'accouchement. Aussitôt le grand homme oublie toutes ses espérances d'avenir, et lui qui a répudié la femme de son cœur, lui qui donnerait toutes ses victoires pour voir vivre cet enfant tant désiré, n'a plus qu'une pensée, ne trouve plus qu'un cri : *Sauvez la mère.* Ce cri partait du cœur, c'était le cri de la nature : l'Empereur n'était plus qu'un homme."

En deze natuurlijke woorden zullen er toe bijdragen om gemakkelijk een algemeene indicatie tot abortus te formuleeren. Ferdut [1]) doet dit aldus : „Toutes les fois que la grossesse soit par elle même, soit par le concours d'autres circonstances, est pour la femme une cause de mort plus ou moins prochaine, et que l'accouchement prématuré est insuffisant pour écarter les dangers on est autorisé à procurer l'avortement." Prof. Treub [2]) zegt : „de algemeene indicatie voor den abortus arte provocatus wordt geleverd door gevaren, die ten gevolge der zwangerschap de gezondheid of het leven der moeder bedreigen en waartegen geen ander middel bestaat."

Algemeen wordt de operatie een ernstige genoemd, — niet

---

[1]) Naar Sippel, l. c.

[2]) Verloskunde, p. 811.

in den zin van : gevaarlijk, — maar eene waar men ernstig over denkt alvorens er toe over te gaan : het gaat hier immers om 't dooden van een levend menschenkind, zij het dan ook in utero. Daarom zien we door meerdere schrijvers aandringen op een consult voor men er toe overgaat. Ten deele is dat om niet zooveel kans te hebben op een vervolging, deels ook om het kind niet te vroeg op te offeren en zoo mogelijk nog te behouden, maar ook dient het consult om niet te laat tot de operatie over te gaan, om haar niet uit te stellen tot een tijdstip waarop de moeder niet meer gered kan worden en wel zal deze fout 't meest gemaakt worden bij : *hyperemesis gravidarum* [1]). Hier hebben we te maken met een ziekte die de vrouw tot het uiterste uitput, en haar achteruitgang gaat langzaam maar zeker. De behandelende geneesheer, die haar dagelijks ziet, moet hier een collega roepen, die eens een frissche kijk op 't geval kan krijgen. Hysterie moet worden uitgesloten en wanneer de geheele therapie heeft gefaald, wanneer als laatste redmiddel de dilatatie van den cervix volgens COPEMAN heeft plaats gehad, — de zwangerschap blijft voortbestaan en de verschijnselen ernstiger worden ; wanneer de temperatuur is verhoogd, wanneer de polsfrequentie boven de 100 komt en als er eindelijk ptyalisme optreedt, dan mag met het opwekken van den abortus niet meer gewacht worden.

Tegenover deze opvatting zien wij nu een geheel andere staan, die van een katholiek medicus, CAPELLMANN [2]). Hij

---

[1]) Wat de verschillende indicaties betreft, volg ik hier voornamelijk het leerboek van prof. Treub.

[2]) Dr. C. CAPELLMANN.

De occisione foetus, quam abortus provocato, perforatione, cephalotripsia medici audent. Aachen 1875. p. 56—58.

zegt dat het zeer moeilijk is — bijna onmogelijk — om het juiste oogenblik vast te stellen waarop het gevaar voor de moeder zóó groot is, dat bij voortdurende graviditeit moeder (en kind) verloren zijn, en waarop de moeder door 't opwekken van abortus nog is te redden en daarenboven geeft hij niet toe dat bij deze ziekte abortus het juiste middel is : „Ein glücklich verlaufender Fall würde, nach meiner Ansicht nur beweisen, dass die Mutter sehr wahrscheinlich auch ohne den Abortus hätte gerettet werden können ;" en alsof een dergelijke redeneering nog niet mooi genoeg was, heeft hij nog een zet, waarmee hij zeker meent zijn tegenstander mat te geven : „Ausser dem aber müsste der Abortus direkt eingeleitet werden, und könnte ja nur aus ihm, aus der Unterbrechung der Schwangerschaft als Ursache die Besserung erwartet werden, *was nicht erlaubt ist*[1]). Met deze dooddoener wordt de zaak beëindigd.

Ook andere indicaties maakt hij op dergelijke manier af.

Bij *longlijden*, met name tuberculosis pulmonum, mag van abortus provocatus slechts dàn sprake zijn wanneer de zwangerschap reeds in den beginne de ziekte snel deed toenemen.

Meurer [2]) zegt hiervan o.a : „1°. dat de graviditeit in vele gevallen een slechten invloed heeft op het tuberculeus proces ; 2°. dat partus praematurus of à terme en puerperium bij verreweg de meeste patienten tot verergering van den toestand, in vergelijking met dien in de graviditeit, leidt ; 3°. dat een zeer groot aantal patienten (voor onze gevallen was dit ruim 30 %) kort na hun bevalling succombeeren ; 4°. dat het afbreken der zwangerschap in een vroeg stadium

---

[1]) Ik cursiv.

[2]) Dr. R. J. Th. Meurer, in de Feestgave, ter gelegenheid van het 25-jarig hoogleeraarschap van prof. Treub, p. 452.

daarentegen een gunstigen invloed uitoefent, indien althans de tuberculose niet ver is voortgeschreden." Bij pneumonie of pleuritis zullen we nooit hiertoe besluiten omdat stikkingsgevaar door de nog gering uitgezette baarmoeder niet zal bestaan.

Hartlijden zal, wanneer het gebrek goed is gecompenseerd gewoonlijk geen stoornis geven in graviditeit of baring. Wanneer echter niettegenstaande alle goede zorgen : rust, melkdieet en zelfs cardiotonica de compensatiestoornis toeneemt, dan mag in het begin der zwangerschap niet te lang worden gewacht met het opwekken van abortus.

Bij *nierinsufficientie* die bij goede behandeling ernstiger wordt wekken we den abortus op om het gevaar van eclampsie te ontgaan ; ook hier moeten we natuurlijk weer niet te spoedig besluiten. Dat CAPELLMANN er niets van wil weten ligt, na het voren vermelde voor de hand en zoo zegt hij dat als de eclampsie ernstig is de zwangere of dood gaat of dat er spontane abortus optreedt; van procuratio abortus mag geen sprake zijn, waar deze nu eenmaal verboden is.

Over *acuut hydramnion* zegt deze schrijver niet veel. Toch kan deze toestand, die meer in de eerste helft der graviditeit optreedt, in korten tijd, soms in enkele dagen, de baarmoeder zoo doen uitzetten dat de pijnen ondragelijk worden ; dat de ademhaling en de hartactie zeer ernstig worden bemoeilijkt ; dat de maag geen voedsel meer kan binnen houden. Dikwijls zal hier de spontane abortus optreden. Ook kan een inwendige therapie soms nog helpen, n. l. 1—2 gr. joodkali d.d., — maar zoo er een indicatio vitae optreedt, dan zal punctie der vliezen moeten worden verricht, dus abortus worden opgewekt.

Vroeger, en zeker in 1875, toen CAPELLMANN schreef, was *absolute bekkenvernauwing* een indicatie tot abortus provocatus, waar men de keuze had tusschen deze operatie en de sec-

tio caesarea en deze laatste zeer dikwijls den dood der vrouw ten gevolge had ; ook tegenwoordig geldt in ider geval wat prof. TREUB zegt : „dat hij (de medicus) gerechtvaardigd is, altijd en onder alle omstandigheden, den abortus provocatus voor absolute bekkenvernauwing te weigeren, geloof ik evenwel niet." Op een eigenaardige medische grond verbiedt CAPELLMANN [2]) in dit geval den abortus : „Die mit jedem Abortus verbundenen ansehnlichen Blutverluste, *die unnatürliche Aufregung des zu einer naturwidrigen Zeit erfolgenden Geburtsaktes* [1]) und häufig zurückbleibende Eireste....." maken de operatie gevaarlijker dan een sectio caesarea, onder goede voorwaarden uitgevoerd.

Ik meen dat wanneer wij werkelijk de keuze hebben tusschen het opwekken van abortus en de sectio caesarea, wij dan zeker tot de laatste moeten adviseeren. Zekere voorwaarden moeten nu echter vervuld zijn : we moeten de vrouw tijdig hebben gezien en onderzocht, wat ten plattelande lang niet altijd zal voorkomen en de omstandigheden moeten opname in een ziekenhuis en uitvoering der operatie door een specialist mogelijk maken ; en dan moet de vrouw zelve de operatie toestaan. Als we de vrouw niet tijdig hebben onderzocht, zal het eerst gestelde alternatief natuurlijk vervallen en is de vraag een andere geworden : wat zult gij doen sectio caesarea, hebotomie óf craniotomie ? Dit valt buiten mijn onderwerp. Kan aan de tweede voorwaarde niet worden voldaan dan zal ik zeker kiezen een vrij onschuldige abortus op te wekken in plaats van, onder omstandigheden die de heele aseptische operatie tot een onmogelijkheid maken, sectio caesarea te laten doen. Te *laten* doen ; immers zelve een zoo

---

[1]) l. c. p. 37.

[2]) Ik cursiv.

zelden voorkomende, operatie te verrichten zou zelfs onder de meest gunstige omstandigheden spelen met het vrouwelijk leven zijn.

„Mais que l'on suppose un médecin, à la campagne, en face d'un cas semblable : il n'a aucune habitude de la symphyséotomie ni de l'hystérotomie, opérations qui exigent une étude spéciale si on veut leur faire donner de bons résultats. C'est peut-être la seule fois qu'il aura à la pratiquer dans sa vie. Le cas est urgent. Veut-on lui imposer une opération qui, entre ses mains, il en a la conviction, fera courir les plus grands risques à la mère ?"[1]) ALAIN stelt deze vraag niet dan om ze sterk ontkennend te beantwoorden en ik stem hiermede volkomen in.

Ten slotte moet abortus worden opgewekt wanneer de vrouw zich tegen sectio caesarea (en dergelijke) beslist verzet ; en hierbij wil ik nog eens naar ALAIN verwijzen, waar hij op de volgende bladzijde zegt : „Il n'est pas de loi civile ni religieuse qui oblige une femme, même enceinte, à se laisser ouvrir le ventre ou couper la symphyse ! Dans sa Clinique, M. Pinard se contente d'endormir sa malade sur ces paroles : „Madame, vous ne pouvez accoucher seule, il faut vous aider, et c'est ce que je vais faire."

„C'est une façon d'agir très contestable. Le médecin n'a pas le droit de faire d'opérations graves ou mutilantes sans le consentement de l'intéressée. C'est une règle générale pour toute opération chirurgicale. Pourquoi n'en serait-il pas de même en obstétrique." Wel kan ik mij voorstellen dat in bepaalde gevallen gehandeld wordt en terecht, zooals PINARD. Ook TREUB [2]) zegt : „Ich habe dann auch in meinen Fällen

[1]) ALAIN, l. c. p. 71.

[2]) TREUB, Zur Indikation des Kaiserschnittes „Aerztlichen Rundschau" No. 12. 1900.

die Perforation gleich beiseite geschoben und den Patientinnen vor der Narkose bloss gesagt, dass ich ihnen helfen würde ;" maar zoo'n zelfstandige beslissing wil hij dan ook alleen laten nemen door „degene, die èn door ruime ervaring èn doordat hij de barende in een op laparotomieën ingericht ziekenhuis heeft, de vrouw in de allergunstigste condities kan brengen." [1])

Sommige katholieken willen nu dat de medicus de vrucht in utero mag laten sterven en dan uithalen als de vrouw de sectio caesarea weigert. Echter bij het absolute keizersnede bekken kan ook een verkleinde voldragen vrucht niet of niet zonder gevaar voor de vrouw geboren worden, redenen waarom wij in dergelijke gevallen tot abortus provocatio moeten overgaan.

Somtijds kunnen *psychische stoornissen* tot het opwekken van een misgeboorte doen besluiten, en speciaal wanneer de zwangere pogingen doet tot suicidium [2]).

Pernicieuse anaemie wordt door de zwangerschap nog ernstiger ; echter zie ik hierin geen indicatie tot abortus, omdat daarvan nooit succes gezien is en de kans bestaat, als we de graviditeit laten voortduren, dat nog het kind levend ter wereld komt.

Chorea gravidarum levert zeer zelden een indicatie op omdat een goede behandeling en speciaal het melkdieet de zieke meest doet herstellen.

Uterus bloedingen zullen óf kunnen worden gestelpt óf leiden tot spontane abortus.

---

[1]) Treub, Verloskunde, p. 973.

[2]) Zie ook : Prof. Hektor Treub : Schwangerschaftspsychose ; Abortus provocatus ; Genesung.

Zentralblatt für Gynäkologie, 1904, No. 23.

Carcinoom is nooit een indicatie ; het is operabel of niet en daarnaar alleen wordt gehandeld.

Epilepsie schijnt in sommige gevallen een indicatie gevonden te worden en AUDEBERT [1]) vertelt een geval van een vrouw die in den loop der laatste jaren eerst een miskraam had gehad ; later was bij haar wegens status epilepticus, abortus opgewekt. Voor de derde maal zwanger kwam zij in zijn kliniek met 't verzoek of hij bij haar abortus wilde opwekken, welk verzoek hij weigerde ; doch hij nam haar in observatie. In 't verloop der graviditeit treden steeds meer epileptische aanvallen — die geheel in kleinigheden worden beschreven — op ; trots medicamenteuse therapie wordt de toestand ernstiger en eindelijk besluit AUDEBERT abortus op te wekken ; daarna treedt een plotselinge verbetering van den toestand in, evenals de vorige maal. Hij motiveert zijn handeling : „.... mais l'aggravation incontestable dont nous avons parlé plus haut m'a forcé la main. J'ai estimé qu'il serait très imprudent d'attendre plus longtemps. La perturbation profonde de l'état général, la céphalée persistante, l'augmentation de fréquence et d'intensité des attaques devaient me faire craindre l'imminence d'un „état de mal" se terminant, selon toute probabilité, par la mort, comme dans les cas de Charpentier et de Vallois. Dans ces conditions, je fus obligé de reconnaître que le seul parti à prendre était, ici comme lors de la précédente gestation, l'avortement provoqué."

Bij *beklemming van de geretroflecteerde zwangere baarmoeder* worden eerst pogingen gedaan ter repositie; hebben deze geen succes dan wordt tot punctie van het ei overgegaan en wel door het ostium — zoo mogelijk — of anders door vaginaal-

---

[1]) M. AUDEBERT. Epilepsie et Grossesse, avortement provoqué. Annales de Gynécologie et d'obstétrique. 1912. p. 232.

en uteruswand. Als het vruchtwater is afgeloopen wordt de uterus gereponeerd of als dit nog niet lukt dan wachten we kalm den abortus af.

Bij blaasgangraen, wat wij aan de donkere rottende urine, de koorts en de aanwezigheid van peritonitis herkennen, mogen geen reductie-pogingen worden gedaan, maar wordt direkt het ei gepuncteerd en de blaas wordt zeer voorzichtig behandeld.

Nu is het der moeite waard om te lezen wat CAPELLMANN [1]) tot deze dingen zegt. Cursief laat hij drukken: „Sind alle diese Mittel vergebens angewandt, widersteht der Uterus auch den wiederholten Repositionsversuchen, ist die Entleerung des Mastdarms und besonders der Blase seit einiger Zeit unmöglich, treten dazu Erscheinungen von heftiger Blasenentzündung und von Ileus auf, so halte ich hier das einzig noch übrige Mittel, die Verkleinerung des Uterus für erlaubt." Afgezien van het feit dat hij waarschijnlijk veel te lang wacht kunnen wij geheel met hem mee gaan; maar nu moet men niet denken dat hij dat provocatio abortus noemt — immers dat is hem verboden — maar: „Aus dieser Verkleinerung, der Entleerung des Fruchtwassers folgt allerdings nebenher auch der abortus", maar: „*ohne gewollt zu sein.*" [2])!

En wat verder luidt het [3]): „Der Abortus selbst, d.h. die Entfernung des Foetus, ist hier zur Beseitigung der Gefahr nicht nöthig, folgt ja wohl meist auch erst nach, nachdem die Reposition geschehen ist, als nicht gewollter, indirekter Effekt der zur Rettung der Mutter vorgenommenen Verkleinerung des Uterus."

---

[1]) l. c. p. 48.

[2]) Ik cursiv. B.

[3]) l. c. p. 62.

Hierbij geeft hij, tusschen haakjes, een geheel verkeerde definitie van abortus : „*d.h. die Entfernung des Foetus* [1])" omdat hij anders zijn handeling wel degelijk abortus provocatio zou moeten noemen ; immers zóó en niet anders kan hierbij de punctie van het ei heeten, een handeling die de zwangerschap ontijdig afbreekt.

Prof. TREUB [2]) heeft reeds deze redeneering van CAPELLMANN „allerverschrikkelijkste spitsvondigheid" genoemd, zoodat ik hier niet verder over behoef uit te weiden, te meer niet waar prof. VLAMING [2]) hier geheel in meegaat. Beide hoogleeraren achten dan ook de eivliessteek een operatie, direct den dood der vrucht ten gevolge hebbend.

Nog een enkel woord dient gezegd over de *extrauterine graviditeit*. Hoewel hier van opwekken van abortus geen sprake kan zijn, zeg ik er hier iets over omdat CAPELLMANN zoo laat mogelijk de operatie wil doen, en wel in ieder geval na de 28ste week omdat we anders weer dooden — wat verboden is — de operatie is natuurlijk de laparotomie. Prof. VLAMING [3]) neemt een middenstelling in, maar de medische opvatting, zonder theologie, is deze dat bij niet gebarsten vruchtzak alleen van operatie sprake kan zijn.

Nog éénmaal wil ik CAPELLMANN [4]) citeeren : „Die Katholischen Moralisten nennen die Tödtung des Eies auch unter der Annahme, dass es noch keine menschliche Seele habe, ausdrücklich dennoch ein homicidium und zwar mit Rücksicht auf das supponirte spätere Hinzutreten der Seele : ein

---

[1]) Ik cursiv. B.

[2]) Beide in : het levensrecht der ongeboren vrucht, p.p. 68 en 90.

[3]) l. c. p. 93.

[4]) l. c. p. 21.

homicidium anticipatum," [1]) dus abortus provocatio is moord en met het oog op het : „non occides" verboden. De Nederlandsche arts BATENBURG [2]) verdedigt ook deze opvatting, en P. ALPH. RIJKEN O. P. [3]) eindigt zijn lange beschouwing met de volgende woorden : „Welnu, duidelijk hebben wij het aangetoond, het H. Officie heeft iederen vorm van therapeutische foeticide veroordeeld ; deze veroordeeling is door den Paus gesanctioneerd en is voor de Katholieken van bindende kracht."

Van niet-katholieke zijde is hier veel tegen opgekomen en daar meent men dat de provocatio abortus niet alleen op medische gronden toelaatbaar is, maar onder bepaalde voorwaarden zelfs plicht is.

„.... heutzutage ist der Abort die pflicht-mässige Operation nur bei unmittelbar drohender Lebensgefahr der Mutter" zegt SIPPEL [4]), maar voegt er bij dat dit speciaal op klinische behandeling slaat.

Ten plattelande is het anders en daar kan zooals we zagen ook verwijderd levensgevaar abortus indiceeren ; doch hierover zijn de medici niet eens van denken, wel echter wat het direkte gevaar betreft en niet te verwonderen is het dan ook dat het afwijkend katholieke oordeel tot heftigen strijd heeft gevoerd. Verre van dat hier te moeten uiteenzetten kan ik volstaan met te verwijzen naar de reeds meermalen aangehaalde strijdschriften van de professoren VLAMING en TREUB en van Dr. VAN OPPENRAAY, waarin beide standpunten uitvoerig zijn uiteengezet.

---

[1]) Zie ook p.p. 61 en 66.

[2]) l. c.

[3]) RIJKEN. Geneeskundige Courant 20 Juli 1902.

[4]) l. c. p. 20.

Het geval dat aanleiding gaf tot dezen strijd was dat van een dame die overleed omdat zij geen abortus bij zich wilde doen opwekken — waar haar geestelijke haar dit had verboden — terwijl zij lijdende was aan hyperemesis gravidarum. „Zoo stierf de Nederlandsche vrouw, gehoorzaam aan de Vaticaansche wetten." [1])

Welnu, deze toestand, deze mogelijkheid betreur ik mede ten zeerste; na al den strijd is het tot nu toe een zuiver katholiek vraagstuk gebleven of de katholieke vrouw bij zich abortus (medice) mag laten opwekken dan niet; tegenwoordig is de uitspraak: Nooit! De katholieke vrouw zich stellende in de handen van een niet-katholiek geneeskundige weet dat zij door hem (of haar) behandeld zal worden in overeenstemming met de katholieke leer. De niet-katholieke vrouw kan naar recht en billijkheid van den katholieken geneeskundige hetzelfde — mutatis mutandis — eischen; zij eischen dit dan ook stellig; de niet-katholiek wil zijn vrouw niet zien vallen als slachtoffer van de begrippen van moraal geleerd door het Vaticaan; hij eischt, zoo hij voor het alternatief wordt gesteld — en de geneesheer, welke ook zijn geloof zij, heeft aan dezen eisch te voldoen — hij eischt: „Sauvez la mère"!

---

[1]) Jan Leonhard. Rome beschikkend over leven en dood, in L'Union Fraternelle, 6 Juli 1901.

STELLINGEN.

I.

Den arts worde bij de wet de besliste bevoegdheid gegeven om, op medische indicatie, abortus op te wekken.

II.

Den arts worde bij de wet de bevoegdheid gegeven om, op sociale indicatie, onder bepaalde, doch niet te nauw begrensde voorwaarden, abortus op te wekken.

III.

Ter bestrijding van den crimineelen abortus is niets doeltreffender dan de medisch-journalistieke publicatie.

IV.

Bij febris typhoidea verdient toediening van pyramidon, de voorkeur boven koud-water behandeling.

V.

De voorbereiding van het operatieterrein volgens GROSSICH verdient de voorkeur boven andere methoden.

VI.

Drainage met buizen is verkieselijk boven die met tampons.

VII.

Het aetiologisch moment der hooikoorts ligt niet alleen in het stuifmeel der gramineeën.

VIII.

Het is ongewenscht dat op zeeschepen, in besmette havens, tusschendekspassagiers worden toegelaten.

IX.

Paracentese van het trommelvlies worde algemeen beschouwd als het werk van den medicus-practicus.

X.

Het is wenschelijk dat op poliklinieken slechts patienten worden behandeld, op verzoek van den huisdokter.

XI.

De behandeling van trachoom door middel van de Finsenlamp verdient de voorkeur boven de mechanische behandeling.

XII.

De geneeskundige, die geen speciale opleiding heeft genoten in de medicina forensis, behoort geen gerechtelijke sectie te doen.

INHOUD.

Hoofdstuk 1.

Historisch overzicht van de redenen waarom abortus werd opgewekt ..... p. 1.

Hoofdstuk 2.

Verbreiding van de afdrijving — wijzen waarop abortus wordt opgewekt — abortiva interna en mechanische middelen, hun waarde en gevaren — advertentiana .... p. 16.

Hoofdstuk 3.

Publieke meening over afdrijving in den loop der tijden — eenige straffen en strafbepalingen — eenige rechtskwesties — bestrijding van het kwaad ..... p. 49.

Hoofdstuk 4.

Abortus arte provocatus — geoorloofdheid — indicaties p. 91.